

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

Qo'l yozma huquqida

UDK: 809,57 : 809,237

Gaffarova Niginabonuning

“Mo Yan va zamonaviy xitoy adabiyoti”

(莫言与中国现代文学)

Bilim sohasi: 100 000 – Gumanitar soha

Ta'lim sohasi: 120 000 – Gumanitar fanlar

Ta'lim yo'nalishi: 5220100 Filologiya va tillarni o'qitish (xitoy tili)

Bakalavr

darajasini olish uchun yozilgan

Malakaviy - bitiruv ishi

Ilmiy rahbar: Erkin Musurmanov

S a m a r q a n d – 2014

MUNDARIJA

Ishning umumiy tavsifi	3
Kirish	8
I BOB. Mo Yanning hayoti va ijodi	13
1.1. Mo Yanning hayot yo'li	13
1.2. Mo Yanning ijodiy faoliyati.....	17
II BOB. Mo Yan asarlarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari.....	28
2.1. "Sharob mamlakati" asarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari	28
2.2. "Katta ko'krak, keng orqa" asarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari	33
Xulosa	47
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	50

Ishning umumiy tavsifi

Qadim tamaddun beshiklaridan bo‘lgan O‘zbekiston va Xitoy chuqur tarixiy ildizlarga ega, o‘zaro hurmat va manfaatdorlikka asoslangan an’anaviy do‘stlik va hamkorlik rishtalarini bugungi kunda ham izchil rivojlantirib bormoqda. Xitoy mamlakatimiz mustaqilligini birinchilar qatori tan olganini alohida ta’kidlash joizdir.

Mavzuning dolzarbligi. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq butun mamlakat miqyosida ta’lim va tarbiya, ilm-fan, kasb-hunar o‘rgatish tizimlarini tubdan isloh qilishga nihoyatda katta zarurat sezila boshladi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturini ishlab chiqish bilan bog‘liq jarayon uzoq yillar mobaynida bu sohada talay muammolar yig‘ilib qolganini ko‘rsatdi. Ta’lim-tarbiya tizimidagi islohotlar boshlangan dastlabki yillarda jahon tajribasi va hayotda o‘zini ko‘p bor oqlagan haqiqatdan kelib chiqib, maqsadlarimizni muvaffaqiyatli amalga oshirishga harakat qildik. Hozirdanoq ikki-uch tilda bemalol gaplasha oladigan ming-minglab yoshlarimiz o‘z iste’dodi va salohiyatini yorqin namoyon etayotganlariga guvoh bo‘lmoqdamiz. Keyingi yillarda milliy adabiyotimizning eng yaxshi namunalarini chet tillariga va, aksincha, chet el adabiyoti namunalarini o‘zbek tiliga tarjima qilish borasida katta imkoniyatlar paydo bo‘lmoqda. Lekin afsuski, bu masalada biz hali-beri ko‘zga ko‘rinadigan amaliy natijalarga erisha olganimiz yo‘q. Ilgari adabiyot namunalarini tarjima qilish asosan uchinchi til, ya’ni rus tili orqali amalga oshirilar edi. “...bu borada qilingan katta ishlarni munosib baholagan holda endilikda adabiyotning yetuk asarlarini g‘arb va sharq tillaridan bevosita ona tilimizda tarjima qilishga qaratilgan ishlarni kuchaytirishimiz zarur. Buning uchun xorijiy tillarni, adabiyot va badiiy tarjima san’atining nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama puxta egallagan mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatlari bizda mavjud. ... chet ellik tarjimonlar bilan birga, mamlakatimiz oliy o‘quv yurtlarida ta’lim olayotgan iste’dodli o‘g‘il

qizlarimizni mana shu mashaqqatli, ayni paytda olijanob ishga jalb etish, bu masalaning yechimi bilan bevosita bog'liq bo'lgan tashkiliy-amaliy vazifalarni hal qilishimiz maqsadga muvofiq bo'lur edi".¹ Davlatimiz rahbarining bu so'zlari sharqshunoslar, ayniqsa, adabiyotshunoslarga jahon adabiyotining sara asarlari bilan o'zbek kitobxonini tanishtirish, uning dunyoqarashini tafakkur durdonalari bilan boyitish mas'uliyatini yuklaydi.

O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi ijobiy aloqalar turli yo'nalishlarni, jumladan, ijtimoiy ikki xalq tarixi, ma'naviyati, madaniyati, tili va adabiyotini yangi talablar asosida o'rganishni kun tartibiga qo'ydi.

Yaqin o'tmishda jiddiy o'rganilmagan xitoy tiliga, folklori va yozma adabiyotiga bo'lgan qiziqish qisqa vaqt ichida sezilarli tarzda kuchaydi. Xitoy adabiyoti vakillaridan biri bo'lgan Mo Yan ijodi yetarlicha o'rganilgan emas.

Dunyoda qaysi xalq borki, albatta qandaydir o'ziga xos ma'naviyatiga, madaniyatiga egadir. Yer yuzidagi har bir millat o'zligini namoyon qilishda albatta ajdodlari yaratgan va asrlar davomida shakllanib kelgan tarixiga, ma'naviyatiga suyanadi, shu ildizlar asosida kelajagini yaratishga intiladi. Shuning uchun biz mazkur malakaviy bitiruv ishida Mo Yanning hayot yo'li va ijodi haqida ma'lumot berishga harakat qildik. Mavzuning muhimligi shundadir.

Ishning maqsad va vazifalari

Malakaviy bitiruv ishida zamonaviy xitoy adabiyotining vakillaridan biri Mo Yan ijodini o'rganish maqsad qilib qo'yildi va quyidagi vazifalar rejalashtirildi:

1. Zamonaviy xitoy adabiyotini o'rgangan adiblar ijodini tahlil etish.
2. Mo Yanning hayot yo'li bilan tanishish.
3. Mo Yan ijodidan namunalar keltirish va ularni tahlil etish.

Ishning amaliy ahamiyati

¹ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: “Ma'naviyat”, 2009. , 139-bet

Tabiiyki, uzoq-yaqindagi xorijiy do'st-u birodarlarimizning , jahon jamoatchiligining zamonaviy adabiyotini o'rganishga qiziqish va hurmat tobora ortib bormoqda. "Ishonamizki, yozuvchilarimiz hayotga kirib kelayotgan va hal qiluvchi kuchga aylanayotgan yoshlarimizning pok orzu-intilishlari o'zining teran badiiy ifodasini topgan yangi asarlar bilan xalqimizni xushnud etadilar".²

Malakaviy bitiruv ishidan olingan natijalardan zamonaviy xitoy adabiyotini o'rganishda, xitoy-o'zbek amaliy so'zlashuv nutqi bo'yicha qo'llanmalarning yaratilishida, shu mavzu aks etgan amaliy darslarda foydalanish maqsadga muvofiq.

Ishning ma`qullanishi

Malakaviy bitiruv ishining mavzu va rejasi Samarqand Davlat Chet tillar instituti, tarjimonlik fakulteti, osiyo mamlakatlari tillari kafedrasida muhokama qilingan va ma`qullangan.

Ishning tuzilishi

Malakaviy bitiruv ishi ishning umumiy tavsifi, kirish, ikki bob va umumiy xulosalardan iborat bo'lib, malakaviy bitiruv ishining oxirida adabiyotlar ro'yxati berilgan.

Ishning mazmuni

Malakaviy bitiruv ishini yozishda mavzuga oid turli xil ilmiy maqolalardan foydalanildi. Ishning umumiy mazmuni quyidagilardan iborat:

Kirish qismida zamonaviy xitoy adabiyoti va uning o'rganilish tarixi haqida ma`lumotlar berilgan.

Zamonaviy xitoy adabiyoti "yangi davr adabiyoti" deb nomlanib, bu adabiyot 1979-yildan o'z sanasini boshlagan. Yangi davr adabiyoti ko'p asrlik milliy

² Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat – yengilmas kuch. – T.: "Ma`naviyat", 2009. , 138-bet

adabiyotning mantiqiy davomidir. Zamonaviy xitoy adabiyoti bir qator o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan badiiy-estetik hodisadir.

Birinchi bob “Mo Yanning hayoti va ijodi ” deb nomlanib, unda Mo Yanning hayot yo'li , Mo Yanshunos olimlarning fikrlari haqida bahs yuritilgan.

U haqda gapirganda In Li Hua “ uni hech ikkilanmasdan bugungi Xitoy yozuvchilari orasida eng sermahsul va serqirra ijodkor” deb ta`rif beradi. U erishgan omadning siri – uning mehnati asosida yuzaga kelgan o'ta qiyin va mashaqqatli ammo takomillashgan ijodiy faoliyatdir. Govard Goldblatt har bir ziyoli xitoylik uchun Mo Yan nomi notanish emasligini aytadi.

Ikkinchi bob Mo Yan asarlarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlariga bag'ishlangan.

1986-yilda nashr etilgan “Qizil gaolyan” qissasi “Yilning eng yaxshi qissasi” nominatsiyasi bo'yicha Xitoy Xalq Respublikasining milliy mukofotiga sazovor bo'lgan.

“Sandal daraxtining qiynog'i” romanida Mo Yan rifmik nasrdan foydalanib, matnni og'zaki ijroga yaqinlashtirdi. Bu o'zida 1900-yillardagi qo'zg'alongning shafqatsiz qiynoqlarini aks ettirgan sevgi tarixidir.

Surrealizm yo'nalishidagi “Sharob mamlakati” asari ancha ilgari Lu Sin tomonidan muhokama qilingan mavzu - “kannibalizm” madaniyatiga xos bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari ustidan kuladi. Mo Yan asarlari “hayotiy quvvatlarning portlashi” kabidir.

Xulosa qismida malakaviy bitiruv ishi mavzusini o'rganish natijasida kelingan xulosalar berilgan.

Tadqiqot obyekti sifatida quyidagi manbalar jalb qilindi: *Хузиятова Н. К.* Мо Янь Духовная культура Китая (энциклопедия). В 6 т. Т. 3. Литература. Язык и письменность. М.: Вост. лит. 2008.; 莫言出席诺贝尔奖颁奖仪式, 亚

太日报，2012年12月10日；Nobelpriset i litteratur - Pristagarna. 瑞典学院. 2012.；山东大学研究生导师莫言教授荣获诺贝尔文学奖. 山东大学. 2012.; *Li-Hua Ying*. Historical Dictionary of Modern Chinese Literature. The Scarecrow Press, 2010.

Shuningdek Mo Yan haqidagi ma`lumotlar quyidagi **internet saytlaridan** olindi:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE_%D0%AF%D0%BD%D1%8C

<http://www.snob.ru/selected/entry/58649>

<http://moyan.ru/>

<http://lib.rus.ec/a/14436> va boshqalar.

Olingan natijalar va ularning yangiligi. Zamonaviy xitoy adabiyotining shakllanish bosqichlarini aniqlash to'plangan tajribalarga suyanilgan holda tadqiq qilindi. Mazkur mavzuga tortilgan masalalar oldin yaratilgan malakaviy - bitiruv ishlarda maxsus o'rganilmagan.

KIRISH

O'tgan asrning 1949-yillaridan e'tiboran xitoy xalqi o'z tarixining yangi bosqichiga kirdi. Va millat holatining estetik ifodasi o'laroq zamonaviy xitoy adabiyoti deb atalmish badiiy hodisa yuzaga keldi. Zamonaviy xitoy adabiyoti "yangi davr adabiyoti" deb nomlanib, bu adabiyot 1979-yildan o'z sanasini boshlagan. Yangi davr adabiyoti ko'p asrlik milliy adabiyotning mantiqiy davomidir. Zamonaviy xitoy adabiyoti bir qator o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan badiiy-estetik hodisadir.

Xitoy adabiyotining bu davri tubdan o'zgargan milliy ongning, tamomila yangilanayotgan estetik tafakkurning mahsulidir. Yangi davr adabiyoti tafakkur oinlari o'zgacha ijodkorlarning estetik qarashlari natijasida dunyoga kelgan hodisa o'laroq bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Xitoydagi ochiq siyosat va iqtisodiy islohot natijasida fuqarolarning hayot tarzi tubdan o'zgardi, kishilarning ijtimoiy tafakkurida ijobiy siljishlar ro'y berdi. Buning natijasiga g'arb madaniyati va san'ati ma'lum bosqichlarda xitoy ma'naviy dunyosiga kirib bordi. «Madaniy inqilob» ta'siridagi adabiyot o'rnini zamonaviy-dunyoviy adabiyot egallay boshladi.

Birinchiidan, bu davr adabiyoti olam va odam ruhiyatiga mansub hodisalarga xilma-xil qarashlarning mahsuli bo'lgan adabiyotdir. Bu davrda olamning mavjudlik yo'sinini turlicha izohlash imkoniyati paydo bo'ldi. Bu hol xitoy adabiyotining ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi. Ilmiy-estetik qarashlar xilma-xilligini yuzaga keltira boshladi.

Ikkinchiidan, yangi davr adabiyoti vakillari adabiy tanqid, o'quvchilar ommasi nima desa ham bu ijodkorlar o'z bilganlaricha yozishdan qaytmaydilar. Ular ijodini o'zlariga emas, aksincha o'zlarini ijodiga bo'ysundirgan kishilardir. Shu yo'sinda juda yaqin o'tmishda ham ijtimoiy-siyosiy hodisa sanalib kelgan badiiy adabiyot milliy-estetik aktga evrildi.

Uchinchidan, yangi davr adabiyoti odamga ishchi kuchi, ishlab chiqaruvchi, mehnatkash sifatida yondashish tarzidan qutildi. Zamonaviy xitoy adabiyot millat vakillarining mehnatinigina emas, balki ularning shaxsiyatiga daxldor jihatlar: ruhiyati, hissiyoti, ko'nglini tasvirlashga kirishdi. Bu adabiyot uchun insonning o'zi asosiy qadriyatga aylana boshladi.

To'rtinchidan, bu adabiyot inson, insonlararo munosabatlar g'oyat murakkab, chigal va izohlash mushkul ekanligi chuqur anglagan va ularni butun murakkabliklari bilan aks ettirishga harakat qilayotgan adabiyotdir. Shu tariqa adabiyotdagi odam hayotdagi odamga qaraganda chuqurroq, murakkabroq, o'ychilroq bo'lib bormoqda.

Beshinchidan, bu davr adabiyoti mavzu dolzarblik, hozirjavoblik, zamonaviylik singari sitrqi belgilardan baland turishga va lahzalik holatlarning mangulikka suratlanishga yo'naltirmoqda. Shu yo'l bilan adabiyot hayotdan nusxa olishdan, ya'ni ko'chirmachilikdan qutulib bormoqda. U ijtimoiy hodisalar bilan andarmon bo'lish, ularning ortidan ergashish zaruriyatidan xaos bo'ldi. Mazkur holat badiiy tasvirning chuqurlashuviga, odam ruhiyati qatlamlarini nozikroq idrok etishga imkon yartadi.

Oltinchidan, yangi davr xitoy adabiyoti chinakamiga xilma-xil adabiyotga aylandi. Unda tajriba qilish, sinab ko'rish, ochilmagan yo'llardan yurish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu hol birvga o'xshamaydigan, o'zgalarni takrorlashga intilmaydigan, o'ziga xos iste'dodlarning ko'payishiga imkon yaratdi. Xilma-xil badiiy asarlarning vujudga kelishi tufayli xilma-xil o'quvchilar paydo bo'ladi. Badiiy didi yuksak, so'zni nozik his etadigan, sezimlardagi yengil tebranishlarni ham ilg'ay oladigan kitobxon shakllanishiga turtki bo'ladi. Ommaviylik badiiy adabiyot uchun asosiy maqsad, yuqori ko'rsatkich emasligi anglab yetildi.

Yettinchidan, yuqorida sanab o'tilgan omillar tufayli bu davr adabiyoti jo'nlikdan, anchayinlikdan, to'porilikdan qutildi va uning asl namunalarini

hamisha ham izohlash, tushuntirish, mantiqiy qoliplarga solish mumkin bo'lmay qoldi. Badiiy adabiyot mantiq va axloqdan ham teranroq sezimlar bilan ish ko'rishi, eng murakkab mavhumlikni moddiylashtirishga da'vat etilgan hodisa ekanligi tan olindi.

Zamonaviy adabiy asarlarning ko'pqirraliligi adabiy maktablar va yo'nalishlarning turli-tumanligi, tahlil usuli va uslublarning to'g'risini topib, tanlab olishdagi erkinlik, tanqidda o'ziga xos yondashishlarni rag'batlantirish, ilmiy qarashlar va farazlarning ko'pligi shunga olib keldiki, adabiyotda qanday matn badiiy matn deb hisoblash va aniqlash dolzarb masalalardan bo'lib qoldi. Yangi davr badiiy adabiyoti yo'nalish va oqimlarning ko'pligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Ularning ayrimlari (xususan – postmodernism va ilmiy fantastika...) adabiy olamda yirik qarama-qarshiliklar markaziga aylanib qoldi. U yoki bu adabiy ishni badiiy asar sirasiga kiritish, o'lchovlarni aniqlab olish masalasi kun tartibiga qo'yildi. Badiiylikning asosiy mezoni ko'plab adabiyotshunoslar qarashlariga ko'ra, asarda badiiy obrazning bor yoki yo'qligi bo'lib qoldi. Fan borliqni tushunchalar yordamida bilib olsa, san'atda bu ish obrazlar vositasida amalga oshirilishi barchaga ayon. Adabiy obrazlar til yordamida yaratiladi. Obraz matn va asarni bitta organic butunlikka bog'lovchi haladir. Yozuvchi rassomga o'xshab o'z ismini "chizadi", u chizgan olam odamga dunyoni va o'zini bilib olishga ko'mak beradi. Obraz atamasi keng ma'noda odamning ongida tashqi olamni aks ettirish yoki biror narsa haqida aniq his qilish orqali hosil bo'lgan tasavvurni anglatadi. "Badiiy obraz, - degan edi o'zining "Badiiy matn nima?" deb nomlangan maqolasida adabiyotshunos S.Orlov, - ma'lum yuksak estetik idealdan aniq shakldagi badiiy voelik yaratishdir". U umumlashtirishning mavjudligi bilangina emas, balki rassomning tanqidiy obrazga xos emotsiya – xissiyotlar va badiiy go'zallikni baholash pozitsiyasi borligi bilan ham ajralib turadi. Ilmiy qarashlarning barchasida tushunchalar mantiqiy kategoriyalar sirasiga kiritiladi.

Garchi yangi davr adabiyoti 1979-yildan boshlangan bo'lsada, biroq bu davrga tubdan burilish yasagan asar Lu Sinning "Banzhuren" asari hisoblanib, u 1977-yili yozilgan. 1978-yili esa keng shuhrat qozongan. Adabiyotning qayta tug'ilish jarayoni "g'urralar adabiyoti" deb nomlanib, jarayon bunday nomlanishni yozuvchi Lu Sinning shu nomli hikoyasidan olgan. Asar XX asrning 70-80-yillari boshlaridagi xitoy jamiyatida sodir bo'lgan ijtimoiy-salbiy holatlarga bag'ishlangan.. mazkur asar nashr bo'lgandan so'ng xitoy yozuvchilari "madaniy inqilob" ta'siridan sekin-asta chiqishib "qoliplardan holi tafakkur" deb nomlangan adabiy jarayon ta'sirida yangicha ruhda ijod qila boshladilar. Ushbu yangi xitoy zamonaviy adabiyoti boshida Van Men, A Chen, Gao Xiao Sheng, Li Chun kabilar sermahsul ijod qildilar. 1966-1976-yillar mobaynida Xiyot jamiyatida ro'y bergan nohush voqealar asta-sekinlik bilan o'z o'rnini joriy kun mavzusiga, zamonaviy kundalik muammolariga bo'shatib berdi. Endi bu adabiyot "islohotlar adabiyoti" degan nomni oldi. Xitoydagi ochiq siyosat va iqtisodiy munosabatlar natijasida fuqarolarning hayot tarzi tubdan o'zgardi. Kishilarning ijtimoiy tafakkurida ijobiy siljishlar ro'y berdi. Buning ta'sirida G'arb madaniyati va san'ati ma'lum bosqichlarda xitoy ma'naviy dunyosiga kirib keldi. G'arb madaniyati va adabiyotining eng yaxshi jihatlari umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan g'oyani xitoy adabiyotiga tadbiiq etildi. Biroq yengiltaklik va zo'ravonlik kabi illatlarni o'zida aks ettiruvchi adabiyot va san'at asarlari xitoy madaniyati vakillari tomonidan inkor etildi. Xitoy adiblari o'z muxlislariga ega bo'lishlari uchun kuchli raqobatga uchrashdi. Ular p'z o'quvchisini topish uchun o'z kuchlarini xitoyga kirib kelayotgan turli adabiy janrlardan, shakl va yo'nalishlardan qidira boshlashdi. Adabiyot "sof adabiyot" va "ommaviy adabiyot" kabi turlarga bo'linadi. "Ommaviy adabiyot" – "sariq adabiyot"ga o'xshash bo'lib ularda ma'naviy, falsafiy tushunchalar, milliy qadriyatlar haqida so'z yuritilmaydi. Bunday adabiyotga milliy jangovor san`atlarga bag'ishlangan, detektiv va triller janridagi

asarlar, zamonaviy oshiq-mashuqlar haqidagi melodrammalar mansubdir. Ommaviy adabiyot Tayvan va Siangan yozuvchilari o'rtasida keng tarqaldi. XX asrning o'rtalaridan to 80-yillargacha hukmron bo'lgan, o'quvchilarning "siyosiy tarbiyasiga qaratilgan adabiyot" xalqning katta qismi dilidan muqim joy ololmadi. Ommaviy o'quvchilar sevgi, muhabbat va yakka kurashlar aksetgan adabiyotlarni o'qishni maqul ko'rishdi. Bunday romanlar hozirda ko'p millionli nusxada chop etilmoqda. Umuman olganda esa, xitoyda yiliga bir necha yuz roman chop etilmoqda. Xitoy adabiyoti keying yillarda ko'plab adabiy maktab va guruhlarning paydo bo'lish jarayonini boshidan o'tkazdi. Yevropa she'riyatidagi va nasridagi modernizm xitoy adabiyotining rang-barangligini ta'minladi. 80-yillarning o'rtalarida "ildizlarni istovchi adabiyot" adabiy yo'nalishi vujudga keldi. Bu yo'nalish siyosatdan yuz o'girib, Xanlarning milliy xarakteridagi kamchiliklarni yo'qotish maqsadida milliy psixologizm tomoniga yuzlandi. Sir emaski, xitoyliklar tarixiy mavzudagi asarlarga alohida hurmat bilan yondashadilar. O'tmishda xitoy tarixchi va adabiyotchilari o'z avlodlariga juda ko'p ilmiy-badiiy asarlar yozib qoldirishgan. Shuning uchun tarixiy mavzuda qalam tebratayotgan adiblar hech bir qiynalmasdan xohlagan tarixiy voqea yoki shaxs haqidagi ma'lumotni manbalardan tanlab olaveradilar. 90-yillarning oxirida xuddi shunday tarixiy manbalardan foydalanib rassomlar, bastakorlar, harbiy sarkardalar haqida badiiy asarlar yaratilgan bo'lsa, 90-yillarga kelib, hukmdorlar badiiy solnomasini yaratish urfga kirdi.

I BOB

MO YANNING HAYOTI VA IJODI

1.1. Mo Yanning hayot yo'li

Haqiqiy ismi Guan Moye bo'lgan Mo Yan zamonaviy xitoy adabiyotining vakillaridan biridir. N.K. Xuziyatova va In Lihualarning ma'lumot berishicha u 1955-yil 17-fevralda Shandun provinsiyasining Dalan viloyati, Gaomi uezdida tug'ilgan (uning bir qator asarlaridagi voqealar shu qishloq hayoti bilan bog'liq), u 11 yoshida mamlakatda ro'y bergan "ma'daniy inqilob" tufayli maktabdagi o'qishini tashlashga majbur bo'ladi. Bir necha marotaba rad javobini olgan Mo Yan, nihoyat 1976 – yilda armiya safiga qabul qilindi va u yerda siyosat bobidagi yetuk kadr bo'lib yetishdi. Armiyada o'qishini davom etdirgan Mo Yan 1984-yilda san'at Akademiyasining tinglovchisi, keyinroq esa Lu Sin nomli Adabiyot institutining aspiranti bo'ldi. 1986-yilda Xitoy yozuvchilar uyushmasiga qabul qilindi. 1997-yili qurolli kuchlar safidan iste'foga chiqib, gazeta muharriri bo'lib ishlay boshladi. Hozirgi kunda yozuvchi Xitoy yozuvchilar uyushmasi raisi o'rinbosari vazifasida faoliyat ko'rsatmoqda. Xitoylik yozuvchi Mo Yan 2012 yilgi adabiyot sohasidagi Nobel mukofoti sovrindoriga aylandi. Mo Yanning mukofotga loyiq deb topilishi turli adabiy doiralarda ijobiy munosabat bilan birga ayrim g'arblik tanqidchilarning ikkilanishlariga sabab ham bo'ldi. Keyingilarni tushunish mumkin: odatda Nobel mukofoti o'z sohasida mashhurlikka erishib, tanilganlarga berilar edi. Mukofot unga "ertak, tarix va hozirgi kunni qorishtirib yuboruvchi realizmi" uchun topshirildi. Laureatlikka tanlanganligini eshitgan Mo Yanning o'zi ham bu yanglikka hayron qoldi: "Mukofotga loyiq topilganimdan juda ajabdaman, chunki o'zimni xitoy yozuvchilari orasida bunga eng loyig'i deb bilmas edim. Ko'plab yozuvchilar bor, mening darajam unchalik yuksak emas." O'zi adabiyot sohasidagi Nobel mukofoti laureatlari biroz mulozamatchi bo'lishgan. Bir vaqtlari Nobel mukofotini olgan Iosif Brodskiy ham o'zidan ko'ra mukofotga loyiqroq

adiblar sifatida Osip Mandelstam, Marina Svetayeva, Robert Frost, Anna Axmatova, Uisten Odenlarning nomini keltirib o'tgan edi. Shuningdek, mukofot laureatlari: Xuan Ramon Ximens Federiko-Garsia Lorkani, Fransua Moriak-Avgust Strindbergni, Uilyam Folkner-Tomas Vulfni, Pablo Neruda-Pol Valerini mukofotga munosibroq deb, bilishgan.

U ko'pchilikka o'zining "Qizil gaolyan" nomli povesti orqali tanish. Chunki uning bu povesti asosida film tasvirga olingan. Xitoy tanqidchiligi uning ijodini "ildizlar izlash adabiyoti" va "magik realizm" deb baholaydi. U haqda gapirganda In Lihua "uni hech ikkilanmasdan bugungi Xitoy yozuvchilari orasida eng sermahsul va serqirra ijodkor" deb ta'rif beradi. U erishgan omadning siri – uning mehnati asosida yuzaga kelgan o'ta qiyin va mashaqqatli ammo takomillashgan ijodiy faoliyatdir. Govard Goldblatt har bir ziyoli xitoylik uchun Mo Yan nomi notanish emasligini aytadi.

Mo Yan "gallyutsinogen realizm uchun tarix va zamonaviylikni birlashtiruvchi xalq ertaklari"ni aniq ifoda etib bera olganligi uchun ushbu sovringa sazovor bo'ldi. Nobel komitetining bayonotida muallifning aytishicha, "Xalq ertaklari tarix va zamonaviylikni birlashtiruvchi ko'rinmas realizm"dir.

Mo Yan g'alaba qozongan Nobel mukofoti taqdimotini ayrimlar madaniy emas, balki siyosiy hodisa deb ham ko'rishdi. Ularning fikricha, mukofot shu vaqtgacha asli Chinlik bo'lgan, biroq faoliyati Xitoy tomonidan tan olinmagan kimsaga berilgan, bu esa Xitoy tomonidan norozilikka sabab bo'lgan. Oradagi sovuqchilikka barham berish maqsadida Nobel mukofoti komiteti o'z mukofotini Xitoy Xalq Respublikasida rasmiy tan olingan yozuvchiga bergan, degan taxminlar ham bildirildi. Shu sababli laureat Mo Yan g'arbliklarning anchagina tikanakli savollariga javob berishiga ham to'g'ri keldi. Mo Yan laureatlikning dastlabki kunlarida shunday deydi: "Birinchiidan, nega hammalaringiz mendan Nobel mukofoti haqida so'raysiz, ha, so'zsiz Nobel mukofoti Xalqaro mukofot sifatida

ulkan ta'sir kuchiga ega, biroq tarixda ko'plab buyuk ijodkorlarning, jumladan, Tolstoy, Kafka kabilarning mukofotni olmaganliklari misollari borki, bu holat ular asarlarining o'z vaqtida qadrini topmaganligini bildiradi. O'ylashimcha, mening laureat bo'lishim, ko'plab adiblarning g'ururiga tegib ketadi, shu sababli men bu mavzuga boshqa qaytishni xohlamayman, qolaversa, ko'plab odamlar xitoy adiblarini tanqid qilishadi va bunday munosabat menda bezovtalik hissini paydo qiladi. Meni chet elliklar bilan o'yin qilishligimda ayblashayotganlarni va umuman Nobel mukofotiga rozi bo'lganligim uchun tanqid qilayotganlarni tushunishga harakat qilaman. Xitoylik adiblar shundoq ham toblangan tova ustidagi chumolilarga o'xshashadi, undan ham ortig'ini aytaman, bizning davlatda yozuvchilar mukofotlar uchun emas, xalq uchun ijod qilishadi”.

Mo Yanning haqiqiy ismi – Guan Moe. Mo Yan – bu uning adabiy taxallusi. Uning taxallusini so'zma so'z tarjima qilganda “sukut saqla” degan ma'noni anglatadi. Ammo Mo Yan o'zining taxallusi singari jim o'tirgani yo'q. U 1955-yil Xitoy Xalq Respublikasining Shandong viloyatida dehqon oilasida tug'ilgan. “Buyuk proletar madaniy revolyutsiya”dan so'ng maktabni tashlab, avval qishloqda so'ngra esa zavodda ishlay boshladi. So'ngra armiyaga yo'l oldi, kutubxonachi va o'qituvchi bo'lib ishladi. 1981-yilda Mo Yanning “Bahor kechalaridagi yomg'ir”, “Quruq daryo”, “Kuz suvlari” va “Xalq kuyi” nomli ilk kitoblari chiqa boshladi. Lekin uni bir necha yildan so'ng, “Billur rediska” (“透明的红萝卜”, “Tuoming de hongluobo”) romanidan so'ng tan ola boshlashdi. 1986-yilda “Qizil gaoliang” (“红高粱”, “Hong gaoliang”) romanining chop etilishidan so'ng yozuvchiga mashhurlik yog'ilib kela boshladi. Keyinchalik bu kitob rejisser Zhang Yimo tomonidan katta ekranlarga olib chiqildi.

Mo Yan 1986-yilda san'at institutining adabiyot fakultetini, 1991-yilda esa Pekin Pedagogika universitetining aspiranturasini tamomladi. Mo Yan 1997-yilda

“Buyuk yozuvchi unvoni”ni qo’lga kiritdi. Ushbu yozuvchi 1997-yilda gazetada ishlay boshladi. Kino va televideniya uchun ssenariylar yoza boshladi.

Mo Yan o’nlab hikoyalar va romanlar muallifidir. Uni xitoylik Kafka va Xeller deb ham atashadi. Bu yozuvchining asarlari o’nlab tillarda chop etildi. Bulardan “Xolamning sehrli pichog’i” (“姑妈的宝刀”, “Guma de baodao”) romani Moyatskovo Dmitriv Ivanovich tomonidan, hamda “Vino mamlakati” (“酒国”, “Jiu Guo”) romanidan parchalarni Igor Aleksandrovich Egorovlar rus tiliga tarjima qilishdi.

O’tkir sotsial tanqidlariga qaramasdan, Xitoyda uni juda ham qadrlashadi. U yana bir qator mukofotlar sovrindori, bularning orasida eng nufuzlisi “Qurbaqa” (“蛙”, “Va”) romani uchun taqdim etilgan Mao Dunning adabiy mukofotidir. Mo Yanning adabiyotdagi asosiy mavzusi qishloq hayoti va ilojsizlikda qolib hayot bilan kurashayotgan oddiy xalqning taqdiridir.

Mo Yanning asarlarini rus tiliga tarjima qilish bilan shug’ullangan Rossiyadagi yagona Xitoy adabiyoti mutaxasissi va tarjimoni Igor Egorovning aytishicha, “Bu yozuvchi o’zining xalqi haqida xushyoqmaydigan narsalarni yozadi. U barcha narsalarni o’z nomi bilan ataydi va aslini olganda uning barcha asarlari zamonaviy urf-odatlardagi o’tkir satiralarni ifodalaydi, mamlakatda nimalar sodir bo’layotgani, oddiy xalq o’zini qanday his qilayotgani va shunga o’xshash holatlarni ifodalaydi”.

Igor Egorovning bu fikriga, Xalqaro Tarjimonlar Federatsiyasining vitse-prezidenti Huang Youyi ham tasdiqladi. Uning aytishicha, “Mo Yanning kitoblarini mutolaa qilganingizda ajoyib adabiyot bilan rohatlanibgina qolmay, sizda Xitoy jamiyatiga bir nazar tashlash imkoniyat paydo bo’ladi. U hayotiy hodisalar va hayotiy odamlar haqida hatto badiiy prozalar ko’rinishida bo’lsa ham yozishini takror va takror aytgan edi”.

Mo Yan 58 yoshida, 2012-yil “Gallyutsinogen realizm va ertaklarda tarix va zamonaviylikni birlashtira olgani uchun” Nobel mukofotiga sazovor bo’ldi. Xitoy Xalq Respublikasi fuqarolaridan ilk bor Nobel mukofotini qo’lga kiritgan Xitoy yozuvchisi Mo Yan Kompartiyani ko’klarga ko’tarish ayblovini rad etdi. Mukofotni qo’lga kiritganidan so’ng Mo Yan birinchi marta tanqidchilarning shikoyatlariga izoh berdi va bu Spiegel Onlineda chop etildi. Jumladan, Mo Yan “Davlat yozuvchisi” bo’lgan Liao Yiwu (taxallusi – Lao Wei)ning bayonotiga ham javob qaytardi. “Men bilaman, u mana shu mukofotim uchun menga havas qiladi, va men buni tushunaman, – deb aytadi Mo Yan - lekin uning tanqidi adolatdan emas”.

Mo Yan romanlarini rus tiliga tarjima qiluvchi tarjimon Igor Egorov yozuvchining Nobel mukofotiga sazovor etgan asari, “Vino mamlakati” (“酒国”, “Jiu Guo”) asari haqida “Xabarnoma” gazetasida quyidagicha intervyu berdi:

— “Sharob mamlakati” – xitoy amaldorlari hayotida zamonaviy xarakterdagi o’tkir satiradir. Bu asarda ovqatlanish va xitoy taomlari juda ko’p tasvirlangan. Roman Xitoy adabiyotiga asos solgan Lu Sin boshlagan gumanistik yo’nalishda davom ettirilgan. Uning hikoyalarining birida “Bolalarni kelajak uchun asrang” nomli nidosi yangraydi. Mo Yanning asarida esa bu jumla qo’rqinchli metaforaga aylanib ketdi. Ushbu romanda ulardan mazali taom tayyorlash uchun bolalarni davolashadi. Albatta bu tasavvur, lekin bularning barchasi shunchalik aralashki, u yerda haqiqat nima, voqelik nima, tushunish juda qiyin .

1.2. Mo Yanning ijodiy faoliyati

Mo Yan ham zamonaviy xitoy yozuvchilari bilan yonma-yon, adabiyot sohasiga 1980- yilning ikkinchi yarmidan boshlab kirib kelgan. U zamonaviy xitoy adabiyoti 5 avlodining 4-avlodi vakilidir. Mo Yan 1981-yil o’zining adabiy ijodini boshladi va uning ilk ijod namunalari an’anaviy realizm ruhida yaratilgan bo’lib,

uchinchi shaxs nomidan hikoya qilinadi. Bu turkumga “Xalq qo’shiqlari” ni misol qilib olish mumkin. 80-yilning o’rtalarida u ijod yo’nalishini mukammallashtira boshladi. Mo Yanning kitobxonlar e’tiborini tortgan ilk ijod namunasi “Billur shalg’om” asari dir. Asarda oddiy yetim qishloq bolasi va muallifning hikoyasi mushtarakdir. Shu bilan birga unda tabiat tasviriga ham keng o’rin berilgan.

1986-yilda nashr etilgan “Qizil gaolyan” qissasi “Yilning eng yaxshi qissasi” nominatsiyasi bo’yicha Xitoy Xalq Respublikasining milliy mukofotiga sazovor bo’lgan. Xuddi shunday qissaning Chjan Imou tomonidan ekranlashtirilgan varianti ham katta muvoffaqiyat qozondi. Hajman uncha katta bo’lmagan bu qissada 1930-yillarda bo’lib o’tgan yapon urushi fonida bir oila tarixi yoritilgan. Asosiy ko’rinishda o’sha voqealarning ishtirokchisi bo’lgan kishining nevarasi maydonga chiqadi, epizodlarda bu holat ko’zga tashlanmaydi. 1987-yilda 1ta umumiy qahramonning hayotini yoritib beruvchi qissalar turkumi paydo bo’ldi. Keyinchalik muallif uni “Qizil gaolyan: oilaviy saga” nomi bilan roman deb e’lon qildi. N.K.Xuziyatovanning ta’kidlashicha, muallif tarixning shafaqatsiz voqealariga afsona va rivoyatlarni aralashtirib taqdim etadi. In Lixuaning fikriga ko’ra, epik dostonlari til xususiyati jihatidan ham bir-biridan farq qiladi.

“Sandal daraxtining qiynog’i” romanida Mo Yan rifmik nasrdan foydalanib, matni og’zaki ijroga yaqinlashtirdi. Bu o’zida 1900-yillardagi qo’zg’aloning shafqatsiz qiynoqlarini aks ettirgan sevgi tarixidir.

Surrealizm yo’nalishidagi “Sharob mamlakati” asari ancha ilgari Lu Sin tomonidan muhokama qilingan mavzu - “kannibalizm” madaniyatiga xos bo’lgan oziq-ovqat mahsulotlari ustidan kuladi. Mo Yan asarlari “hayotiy quvvatlarning portlashi” kabidir. U qadimgi xitoy xalqi madaniyatining yangilanishi uchun unga “Katta ko’kraklar va keng sonlar” kerak deb hisoblagan. Shu nomli romanda u serfarzand va aqlli ayolning Sin davrining oxiridan to Maoning o’limigacha

bo'lgan davrdagi hayot yo'lini yoritgan. Yozuvchi insonga xos qattiqqo'llik va individual qahramonlikni tadqiq etadi.

Mo Yanning so'nggi kitoblaridan bo'lmish "Shensi pilao"da dehqonning yerga munosabati hikoya qilinadi. Bu asar uning oldingi ishlaridan farqli o'laroq ko'p kuch talab qilmagan va shu bilan birga tarixni yorqinroq yoritgandir. Bu asar ko'pchilikning diqat-e'tiborini tortdi. Asar voqealari 1950-yilda o'tkazilgan yer islohoti vatida qatl etilgan va keyingi 50 yil voqealarini turli uy hayvonlari qiyofasida qayta tug'ilib kuzatgan yer egasi tilidan hikoya qilingan. Bu asar Xitoy adabiyotining Nyumen mukofotiga sazovor bo'lgan. Mo Yanning «Hayot va o'lim charchoqlari» (生死疲劳) (Shensi pilao) asarida dehqonning yer bilan munosabati o'rganiladi. Asar birinchidan, xitoy tarixi va hozirgi zamonning asosiy masalalari: dehqonchilik, fermerlik munosabatlariga qaratilganligi bilan, ikkinchidan esa yozuvchining sharq syurrealistik usullariga asoslangan uslubi haqida o'quvchida muayyan xulosalar chiqarishga imkon berishi bilan ahamiyat kasb etadi. Mo Yan e'tiroficha «Hayot va o'lim charchoqlari» romanini 43 kunda yozib tugallagan. Asarga negiz bo'lgan voqea adib ko'z o'ngida ro'y bergan.

Yozuvchining iqroriga ko'ra, u 6-7 yosh bo'lganda, o'qiydigan maktabining yonida bir fermer yashagan. Bu dehqon umrining so'ngiga qadar butun jamiyatga qarshi bo'lgan, «xalq kommunalari» va «kollektivlashtirish»ga doimo o'z e'tirozlarini bildirib kelgan. Buning uchun odamlar uni savdoyiga chiqarishib, do'pposlashgan. E'tiqodida sobit turish dehqonga qimmatga tushdi, oilasi, jumladan, o'g'li va qizi undan voz kechishdi. Biroq isyonkor fermer o'z nuqtai nazaridan chekinmadi, taslim bo'lmadi. Keyinchalik tarix uning aslida haq bo'lganligini isbotladi. Garchi roman juda tez, bir yarim oy mobaynida yozilgan bo'lsa-da, asar qahramonlari adib hayolida bir necha o'n yillar mobaynida mifologik evrilishlar yordamida pishitib kelindi.

2006 yili Xitoyda nashr bo'lgan «Hayot va o'lim charchoqlari» asari dastlab Yevropada, 2008 yili Arcade Publishing nashriyatida iqtidorli tilmoch Hovard Goldblatt tarjimasida e'lon qilindi.

Asar qahramoni, to'g'rirog'i aksil qahramon, o'tgan asrning o'rtasida xitoyda ro'y bergan yer islohoti davrida katta yer mulkdori bo'lgan va dehqonlarga yordamini ayamagan Simen Nao nafaqat yeridan va bor mulkidan ajraladi, balki uning aybsiz haqidagi arizasiga qaramasdan qiynoqli qatl etilishga hukm qilinadi. Asar do'zax hukmdori Yanning Simen Naoni aybini tan olishi uchun surunkali azoblarga giriftor qilish voqealari bilan boshlanadi. Qiynoqlardan zerikib ketgan Yan oxir oqibatda Simen Naoning aybsiz ekanligi, nohaq qatl etilganligi, qishloq va dehqonlarning ravnaqi uchun qilgan ishlari haqida tinglashga majbur bo'ladi. Rahmi kelgan do'zax imperatori mazlum fermerga yerga qaytishning olti imkonini beradi. Simen Nao chindan ham insonlar orasiga qaytadi, biroq... odam bo'lib emas, balki oldin eshak, keyin ot, so'ngra cho'chqa, maymun va nihoyatda katta boshli Lan Syansuy ismli bola bo'lib qaytadi. Fermer o'z o'limidan keyin xitoy jamiyatida ro'y bergan so'nggi 50 yillik voqyealarni evrilgan jonivorlar nigohi orqali ko'rib, talqin qiladi.

Garchi syujetning bu xil talqini Shved akademiklari yoki umuman G'arb olamining xitoy mumtoz adabiyotidan bexabar adabiyotshunoslari uchun yangilik bo'lsa-da, Mo Yan va Uzoq Sharq adabiyoti uchun bu odatiy hol. Ularda bu va narigi dunyodagi hayot, insonning turli jonivorlar qiyofasida qayta tug'ilishlari odatiy voqyea kabi tasvirlab beriladi.

Adib 2011 yilda «Qurbaqa» (“蛙”, “Va”) romani uchun 4 yilda bir marta beriladigan Xitoyning eng obro'li adabiy mukofoti Mao Dun sohibiga aylandi. Roman 2009 yilning eng buyuk kitoblar o'nligidan o'rin oldi. Asar Xitoydagi eng

nozik mavzu - tug'ilishning rejalashtirilishiga, ya'ni "Bir oilaga – bir bola" ko'rsatmasining salbiy tomonlari talqiniga bag'ishlandi.

«Qurbaqa» romani ustida adib o'n yil ish olib bordi va uch marta qayta ishladi. Asar shaklan epistolyar janrda yozilgan. Mo Yanning keltirishicha, u inson mohiyatini ochib berish uchun «inson xarakterining laboratoriyasi»ni yaratdi va o'z personajlarini unga joylashtirdi. Asarning bosh qahramoni prototipi Mo Yanning o'z xolasi. U qishloq akusheri sifatida minglab bolalarga bo'lgani kabi yozuvchining tug'ilishiga yordam bergan, biroq keyingi faoliyatini davlat siyosatini hayotga tadbiq qilishga kirishgan. Asarning so'nggida Xolaning ruhiy holatiga katta e'tibor qaratiladi. U loy shaklchalar yasaydigan mahalliy san'atkorga turmushga chiqadi. Erining aynan ushbu hunari tufayli Xola abort vaqtida o'ldirilgan bolalarining bezovta ruhlari ta'qibidan qutuladi.

Mo Yangning fikricha, asarning «Qurbaqa» deb nomlanishida hayotning va ko'payishning timsoli aks etadi, zero qurbaqalar tez urchish xususiyatiga ega. Nomlanishning boshqa bir sababi ham ko'rsatiladi. Xitoy tilida «qurbaqa» («va») xitoy mifologiyasidagi insonning ijodkori, ma'buda va birinchi volida Nyuyva (女媧, Nǚwā) ning nomi kabi jaranglaydi. Demak, asarda insoniyatning tabiiy ko'payish jarayoni va uni cheklashning oqibatlarini majoziy tarzda talqin qilingan.

Mo Yanning ta'kidlashicha uning ijodida F.Rable, P.Uayt, G.Garsia Marques va U. Folknerlarning ta'siri katta bo'lgan. Uning asarlari ingliz, fransuz, nemis, norveg kabi 10 dan ortiq tillarga tarjima qilingan. Rus tiliga esa "Ammamning sehrli pichog'i" hikoyasigina to'liq tarjima qilingan. Bundan tashqari "Qizil gaolyan", "Vino mamlakati" asarlaridan parchalar nashr etilgan. Internetda esa "Katta ko'krak, keng orqa" asaridan boshlang'ich boblar tarjimasini kitobxonlar e'tiboriga havola etilgan. Rossiyaning "Amfora" nashriyoti 2012-yining oxirigacha yozuvchining ikkita romani tarjimasini chop etishini e'lon qilgandi, keyin ma'lum

bo'ldiki, nashriyotlardan biri mukofot sovrindorlari aniqlangunga qadar ham “Bo'lajak Nobel mukofoti laureatlari” nomi ostida ko'p bo'lmagan nusxada uni chop etdi. Hozirda bu ikki roman (“Sharob mamlakati”, “Katta ko'krak, keng orqa”) kitob javonlaridan o'rin olgan.

Mo Yan asarlari va ularning tarjimalari quyidagi holatda mavjud:

- “Qizil gaolyan” roman, xitoy tilidagi birinchi nashri – 1987-yil, ingliz tilida – 1993-yil, rus tilida chop etilmagan.
- “Sarimsoqli balladalar” ingliz tilidagi ilk nashri – 1995-yil, rus tilida chop etilmagan.
- “Portlashlar va boshqa hikoyalar”, hikoyalar to'plami, rus tilida chop etilmagan.
- “Sharob mamlakati”, roman, xitoy tilidagi birinchi nashri 1992-yil, ingliz tilida – 2000-yil, rus tilida 2012-yil.
- “Shifu, sen kulgu uchun har narsaga tayyorsan”, hikoyalar to'plami, ingliz tilidagi birinchi nashri – 2002-yil, rus tilida chop etilmagan.
- “Katta ko'krak, keng orqa”, xitoy tilidagi ilk nashri – 1996-yil, ingliz tilida – 2005-yil, rus tilida 2013-yil mart oyida.
- “Oq itning titrog'i”
- “Inson va hayvon”
- “Ko'tarilish”
- “Po'lat bola”
- “Kyure”
- “Sevgi tarixi”
- “Shen bog'i”
- “Tashlandiq bola”
- “Billur shalg'om” to'plami
- “O'n uch qadam” to'plami

- 12 tomlik maqolalar to'plami, Pekin, 2004.

Qachonlardir buyuk rus yozuvchisi Fedor Tyutchev yozgandi: “Sukut saqla va o'z orzularig, tuyg'ularingni yashir...”

Rus adabiyotining namunaviy o'quvchisi, xitoy yozuvchisi Guan Moe yoshligidan Tyutchevdan o'rnak oldi va uning xitoy tilida “Mo Yan” tarzida jaranglovchi “sukut saqla ” so'zlarini o'ziga taxallus qilib tanladi.

U kitoblari nashridan 3,45 million yuan gonorar olib, 2006-yilda “eng boy xitoy yozuvchilari” royxatidagi yigirma yozuvchidan biriga aylandi.

Yozuvchi haqida gapirar ekanmiz, 57 yoshda uni yoshlar yoki qariyalar qatoriga kiritib bo'lmaydi. Lekin unga ayni shu yoshda “Nobel” mukofotiga sazovor bo'lish nasib etdi. Shved akademiyasining doimiy kotibi Petr Englundning aytishiga qaraganda, unga bu mukofotini berish oldindan o'ylangan qaror edi. Mo Yan kitobxonlarga xitoy dehqonchiligi bilan tanishish imkonini beradi, chunki uning o'zi Xitoyning chekka bir qishlog'ida tug'ilgan edi. Hatto bu qishloqning borligi ancha vaqtgacha tashqi olam uchun noma'lum edi. Shunday bo'lsa-da, uning tabiat lirikasi va yumorgaboy uslubi Folkner, Dikkens va Rablelar singari jahonga mashhur yozuvchilar usuliga o'xshaydi.

Qishloq hayoti haqidagi bolalik xotiralari uning ijodiy uslubiga “magik realizm” ko'rinishini berdi. Uning asosida muallif ertak, tarix va hozirgi kunni, shuningdek, Xitoy qishloqlarida og'izdan og'izga o'tib kelayotgan xitoy miflari va afsonalarini qorishtirib yuboradi. Shuning uchun Mo Yan asarlarida oddiy qishloq dehqonining kundalik hayoti ham magik ruhiyat olishi hayratlanarli emas. Yozuvchi qishloq dehqonining haqqoniy timsolini yaratadi. Qishloq hayotini to'liq yoritadi. Hayot uchun kurashayotgan oddiy xitoyliklar haqida oshkora gapiradi. Ba`zan uning ahramonlari odamiylik xislataridan yiroq bo'ladi. Ba`zan uning qahramonlari berahm taqdir ustidan garchi kuchlar teng bo'lmasa ham g'alaba qozonadi.

Mo Yan tugʻilgan yurti Shandun provinsiyasi Gaomi uezdi haqida oʻz asarlarida tez-tez yozgan. Koʻpchilik xitoyliklar uchun geografik xaritada faqatgina aholi yashash punkti sifatida maʼlum boʻlgan Gaomi uezdi, mashhur yozuvchining ijod bulogʻi, ilhom chashmasiga aylandi. Mo Yan oʻzining butun ijodiy yoʻlida kichkinagina qishlogʻidan tinimsiz ravishda tarixiy, madaniy, adabiy mazmun qidirdi. Mo Yanning qalami ostida chegaralar va millatchilik ruhi oʻchirilib ketadi. Hattoki, Gaomi hayoti haqidagi bitiklarni ham u har safar umumxitoy va umuminsoniylikning eng yuqori darajasida ifoda etadi.

Mo Yanga Nobel mukofoti berilgandan keyin, jurnalistlarning birinchi intervyusida shunday degaj edi: “Sizlarni Gaomida koʻrganimdan juda xursandman. Qadimda shu vaqtda qizil gaolyan hosili yigʻishtirilar edi. Baxtga qarshi u anchadan beri yetishtirilmay qoʻyildi”.

Koʻpchilik Mo Yanning ijodi bilan unchalik yaxshi tanish boʻlmasa-da, hamma “Qizil gaolyan” filmi haqida maʼlumotga ega edi. Film Mo Yanning shu nomli asari asosida Chjan Imou tomonidan surʼatga olingan edi. Aynan shu film Chjan Imouni dunyoga tanitdi. Bu kino asari « yangi xitoy kinosi» turkumida eng mashhur boʻlgan asarlar sirasida tanildi. «Qizil gaolyan» dunyo kinomatografiyasida «xitoycha parvoz» asriga debocha boʻldi va kino sanʼati olamida rejissyor Chjan Imou va aktrisa Gun Li nomlarini tanitdi, film AQSh tijorat kinosanoati videoprokatiga tushgan birinchi zamonaviy xitoy filmi boʻldi. “Qizil gaolyan” qissasi Mo Yanning ekranlashtirilgan birinchi asaridir. Qissada qalamga olingan voqealar asrlar davomida qizil gaolyan yetishtirilgan Shandun provinsiyasining Gaomi qishlogʻida boʻlib oʻtadi. Asar oʻn toʻqqiz yashar Szyuszi ismli qizni qarzga botgan ota – onasi vino ishlab chiqarish korxonasi egasi – maxov kasalligidan chiriy boshlagan qariyaga erga berish voqyealari tasviriga bagʻishlangan. Toʻy marosimi boshlanib yuborilganda kelin taxti ravonini koʻtarib boruvchilardan biri boʻlgan yosh va jasur yigit Yuy bilan turmushga chiqayotgan

Szyuszi o'rtasida iliq munosabat paydo bo'ladi. Qizga nisbatan nohaqlik bo'layotganligiga chiday olmagan Yuy qizni o'g'irlyaydi, ikki yosh jo'xorilar qo'ynidan panoh topishadi va otashin ishqiy munosabatlarga berilishadi. Moxov kasaliga chalingan qariyaning noma'lum sabablarga ko'ra o'ldirilishidan keyin Yuy va Szyuszi vino korxonasining egalariga aylanishadi va mashhur bo'lgan gaolyan vinosini ishlab chiqara boshlashadi. Biroq tinch va baxtli hayot yapon bosqini tufayli uziladi. Ikki yosh qishloqdoshlari bilan gaolyan dalalarining himoyasiga turishadi. Yer yuzi qizil qon va alvon – olov rang may bilan sug'oriladi. Ko'pgina dehqonlar kabi Szyuszi ham vafot etadi...

Mo Yan o'zi e'tirof etganidek, Gaomi deganda uning ko'z oldiga loydan yasalgan turli shaklchalar, yangi yil bayrami uchun qog'ozdan kesilgan turli rasmlar keladi va bular uning bolalagining ajralmas bir qismidir. Aynan shu milliy madaniyatning tarkiniy qismi bo'lgan predmetlar uning adabiy ijodiga katta ta'sir qilishga qolmasdan uning ijodiy uslubini belgilab olishiga ham katta turtki bo'lgan. Mo Yan o'zi va oilasi haqida gapirishni uncha yoqtirmaydi, lekin adabiy qahramonlarini yaratishda ko'pincha o'z tajribasiga tayanib, xotiralaridan foydalanadi. Shunisi e'tiborga molikki, Gaomi dunyo xaritasida tutgan o'rnidan ko'ra adabiyot dunyosida yuqoriroq o'rin tuta boshladi. Mo Yan ijodida Gaomi nafaqat Xitoyda balki uning atrofida bo'lib o'tadigan voqealarda ham bor edi.

Garchi Mo Yan taxallusi “gung bo'lmoq” ma'nosini anglatganda, uning fikricha sukut saqlamoq oltinga tengdir. O'z fikrini ochiq-oydin, aniq va ravshan bayon qilish, haqiqatni gapirish yozuvchining eng yaxshi xislatlaridan biri edi. Adabiyot jamiyat “yaralari”ni va insoniyatning salbiy tomonlarini ochib, ulardan xalos etishga xizmat qilishi kerak.

Boshlang'ich maktabda tahsil olgan vaqtlari Mo Yan ajoyib insholar yozardi. Uning yozma ishlari tez-tez namuna sifatida ko'rsatilardi. U juda iste'dodli va qobiliyatli bola edi. Lekin afsuski, 11 yoshli Guan Moe mamlakatda kutilmaganda

ro'y bergan "madaniy inqilob" tufayli maktabdagi o'qishini tashlashga majbur bo'ldi. Shu sababli u uyiga qaytadi va cho'ponchilik bilan shug'ullanadi. Yosh cho'pon bolaning hayoti yolg'izlik va ochlikda o'tardi. Biroq aynan shunaqa hayotiy bo'lajak yozuvchi uchun bebaho tajriba vazifasini o'tadi va unda ijodiy tasavvurni uyg'otdi.

Bundan tashqari, adib uslubining shakllanishida makoni Gaomidan 150 kilometrdan nari-beri joylashgan "Lyao Chjayning g'aroyibotlar haqidagi hikoyalari" asarining muallifi ajdodlari turkiy ildizlarga ega bo'lgan mashhur Pu Sunling (蒲松齡, 1640—1715) adabiy uslubi ham o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmadi. Yosh Mo Yan ulg'aygan hududda Pu Sunlingning novellalaridagi borliq va mistik tasavvurlarning omuxta kelishi, ulardagi qiyofasi o'zgaradigan odamlar, insu-jinslarning badiiy tasviri bo'lg'usi adib dunyoqarashiga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi. Jumladan, Pu Sunling novellalarida katta mahorat bilan tasvirlangan tulki-qiz (Xuli-szin, 狐狸精) Mo Yan asarlarida ham keltirib o'tiladi.

Xuli-szin - xitoy mifologiyasida ko'rinishini o'zgartira oladigan va shu jihati bilan o'zbek folkloridagi alvastini yodga soladigan tulki-qiz. Qadimgi xitoyliklarning mifologik tushunchalariga ko'ra tulkilar inson shakliga kirishi mumkin bo'lgan. Bu tulkilar odatiy jonivor bo'lmay balki tulki qiyofasidagi ruhlardir. Tulkilarning ini ko'p hollarda qabrlar bilan yonma-yon joylashgani uchun ular o'lganlar ruhining mistik ko'rinishi qabilida tushunilgan. Ruh-tulkilar odam shakliga kirish va turli g'aroyib ishlarni bajarishi uchun quvvatni qabul qilib oluvchi vampir sifatida er kishidan foydalanishgan.

Mo Yanning aytishicha, ochlik gallyusinatsiyani yuzaga keltiradi. Bu gallyusinatsiyalar aynan oziq-ovqat mahsulotlari bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun Mo Yanning ijod namunalarida ochlik hissi va och insonning jismoniy holati bayoni tez-tez uchrab turadi. Bolaligini yolg'izlikda uchratga adib

tabiatni kuzatishni va uni tushunishni o'rgandi. Mo Yan kun bo'yi hech erinmasdan sigirlar ko'zlaridan o'z aksini qidirar, o't-o'lanlar shitirlashini tinglar va yerning hidini tuyar edi. Aynan shular tufayli Mo Yanning barcha asarlari yorqin obrazlar bilan to'yingan.

Nobel mukofotini qo'lga kiritgandan keyin Shved akademiyasiga bergan intervyusida Mo Yan adabiy faoliyatini o'z imkoniyat darajasini isbotlash, taqdirini o'zgartirish va hayotda o'z o'rnini topish uchun boshlaganini aytgan. Boshqa intervyusida esa u yoshligida yozuvchilarning hech nimaga va hech qanday muhtojlik sezmay hayot kechirishlarini eshitgach, yozuvchi bo'lishga qaror qilganini ochiqchasiga tan olgan.

Mo Yanning aytishicha, u bolaligida provinsiya boshqaruv markazi yaqinida yashagan va har kuni chuchvara iste'mol qiladigan qandaydir bir boy yozuvchini bilgan. O'sha ochlik hukmronlik qilgan vaqtlarda kambag'al cho'pon bola uchun har kuni chuchvara iste'mol qilish yo'l qo'yib bo'lmaydigan, aqlga sig'mas dabdabadek tuyular edi. Ba`zan, hattoki, xitoy xalqining an`anaviy va milliy bayrami bo'lgan yangi yilida ham uning oilasida va boshqa oddiy oilalarda chuchvara tayyorlash imkoni mavjud emas edi. "Shuning uchun mening yozuvchi bo'lishga bo'lgan intilishimning ildizlari, ovqat haqida o'ylab o'tirishlarim, o'sha vaqtda kuniga uch mahal chuchvara yeyishdan boshqa orzuim bo'lmagan vaqtlarimga borib taqaladi", - deydi Mo Yan jurnalistlarga.

II BOB

MO YAN ASARLARINING G'OYAVIY-BADIIY XUSUSIYATLARI

2.1. “Sharob mamlakati” asarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari

Xitoy modern adabiyotning vakillaridan biri bo'lgan Mo Yan hayot ko'rinishlarini “san`at tili” hisoblanmish tasviriy nutq to'qimalari orqali yaratadi. Modern adabiyotida hayot haqiqatiga rioya qilish muhim hisoblanmaydi. Modern yozuvchilar uchun tasvirning hayotdagiga, borliqadagiga o'xshashi emas, balki odamning ichki olamini, ruhiy kechinmalarini aks ettirish muhim sanaladi. Badiiy ijodda ruhiy tahlil kata ahamiyatga ega. Badiiy asarning darajasi ko'proq unda inson qalbi haqidagi haqiqat, inson ruhiyati ifodasi qanday ekaniga bog'liqdir. Insonning kimligi, asl mohiyati, eng avvalo, badiiy asarda uning ruhiyati orqali ochiladi.

Mo Yan adabiy faoliyatini 1981 yili boshlagan. Dastlabki asarlarini an'anaviy realistik uslubda yaratdi. Bunda muallif bayon qiluvchi - uchinchi shaxs sifatida namoyon bo'ldi. Bu xil asarlar sirasiga “Bahor tunidagi yomg'ir”, “Quruq daryo”, “Kuzgi suvlar”, “Xalq musiqasi” asarlari mansubdir. 80 – yillarning o'rtalariga kelib adib bayon uslubini sezilarli darajada murakkablashtirdi.

Modern oqimi ko'rinishlari keyingi yillarda xitoy adabiyotida Lyu Sol, Syuy Sin, San Syue, Xan Shaogun, Van Ani, Ma Yuan, Yuy Hua, Ge Fei, Sun Ganlu, Su Tun va Mo Yan kabi yozuvchilarning hikoya, qissa, roman va dramalarida namoyon bo'ldi. Bunday badiiy usulning voqelikni aks ettirishdagi prinsiplari Mo Yan ijodida o'ziga xos tarzda namoyon bo'lgan. Uning bu yo'nalishdagi “Sharob mamlakati”, “Shensi pilao” , “Qizil gaolyan” kabi bir qator asarlari bunga misol bo'la oladi. Mo Yan asarlarida modernism ko'rinishi barcha unsurlar va tasviriy vositalar tizimining, ular o'rtasidagi aloqaning o'ziga xosligi bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Yozuvchining badiiy usulidagi o'ziga xoslik esa, hayot materialini tanlash, baholash va aks ettirishdagi prinsiplarida namoyon bo'ladi. Yozuvchi

asarlari tahlil etar ekanmiz, uning dunyo qarashidagi, muayyan voqealarga munosabatidagi va ularni aks ettirishdagi usullarini tekshirish ayniqsa muhimligini ko'ramiz.

Surrealizm yo'nalishidagi "Sharob mamlakati" asari ancha ilgari Lu Sin tomonidan muhokama qilingan mavzu - "kannibalizm" madaniyatiga xos bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari ustidan kuladi. Odatda, adabiyotda deyarli har doim ma'lum darajada shartlilik bo'ladi. Turmushni hayotiy shakllarda kas ettiruvchi bu asarga ham shartlilik begona emas. Ayrim hollarda tasvirdagi narsalar hayotdagiga muvofiq kelmaydi. Masalan:

Din Gouer ish yuzasidan Syugoga ketyotganini xabar berganda o'g'li :

- Menga nima, - deb javob berdi.

- "Menga nima", – nima degani bu?

- "Menga nima" bu "menga nima", yana qanaqa ham ma'no bildirishi mumkin?

- "Menga nima". Haqiqatdan ham "menga nima", - o'g'lining so'zlarini takrorladi u.

Asarda tasvirlanayotgan narsa-hodisalar mohiyatini ochishda turli bo'rttirishlarga, kuchaytirishlarga yo'l berilgan. Kishilarning tashqi qiyofasini haqqoniy ko'rsatgani holda, ulardagi ayrim tasodifiy xususiyatlar ham ochib berilgan. Jumladan:

- Sal kayfim oshib qoldi shekilli , - dedi Gouer hamrohiga.

- Bo'lmagan gap, xo'jayin , - dedi taqirbosh, - siz shunday katta joyda ishlaysiz-u, mast bo'lishingiz mumkinmi? Ziyoli bo'lmagan , madaniyatsiz odamlar mast bo'lishadi. Siz bahordagi qordek oppoqsiz (bahordagi qordek oppoq – oliy tabaqalar uchun mo'lajallangan adabiyotning obrazli ifodasi). Siz shunaqa odamsiz, bas shunday ekan, demak, mast emassiz.

Asardagi ko'pgina obrazlar hayotga tanqidiy qarashning o'tkirlashishi natijasida paydo bo'lgan.

Voqealar XX asrning oxirida Xitoyda bo'lib o'tadi. Asrani ikki syujet liniyasi kesib o'tadi. Romanning har bir bobini shartli ravishda ikki qismga bo'linadi. Birinchisida izquvarning sarguzashtlari haqida hikoya qilinadi. Ikkinchisi esa muallifning vino ishlab chiqarish ishlari bo'yicha fan nomzodi bilan yozishmalariga bag'ishlanadi.

48 yoshli provinsiya prokuraturasining o'ta mahfiy ishlar bo'yicha tergovchisi – Din Gouerga Jiuguo (酒国 – sharob mamlakati) provinsiyasidagi ko'mir konlaridan biri bo'lgan Loshan shaxtasi ishi bo'yicha mahfiy topshiriq beriladi. Jinoyat joyiga u yuk mashinasida yetib oladi. Mashina haydovchisi ayol kishi bo'lib, yo'lning yomonligidan shikoyat qiladi. Haydovchi ayol homilador emasligiga xursandligini aytadi, chunki aks holda u 2000 yuandan quruq qolardi. Bu bilan yozuvchi o'sha paytda bolalarning 2000 yuanga sotilayotganligiga ishora qiladi. Ayolning gaplari unga yan atopshirig'ini eslatadi. Chunki unga topshirilgan ish aynan Jinguo provinsiyasida yosh bolalarni yeyotganlari haqidagi imzosiz maktubga asoslangan edi. Uni qarovulxonada hiyla bilan ichirishadi va boshliqlar o'tirgan xonaga olib borishadi. Din Gouerni yerto'ladagi restoranlardan biriga ziyofatga taklif qilishadi. Stolda turli xil ichimliklar bilan bir qatorda qovurilgan bolakay go'shti ham bor edi. Tergovchi shaxta direktori va partiya kotibini otmoqchi bo'ladi. Ular esa Din Gouerni uning sun'iy go'sht ekanligiga ishontirishmoqchi bo'lishadi va buning uddasidan chiqishadi. Uni aldab yerto'ladagi yotoqxonalaridan biriga yotqizishadi. U o'ziga kelganida hamma narsasini o'g'irlab olishgan edi. Tong otgach ko'chaga chiqib haydovchi ayolni ko'rib qoladi va unga voqeani so'zlab beradi. Ayol uni uyiga olib boradi. Din Gouer uni sevib qoladi. U ayol aslida jinoyatchilar boshlig'i Szin Ganszuanning

xotini edi. Shu payt uning eri kirib keladi va agar jinoyatni ochmasa Din Gourni kechirishini aytadi. Din Gouer buning ham tuzoq ekanligini anglab yetadi. Aylo esa Din Gourga erining ishlaridan noroziligini aytib, Din Gouer bilan birga ketishni xohlashini aytadi. Ikkalasi birga qochadi. Ayol uni bir kishinikiga olib boradi. U kishi ayolning xushtorlaridan biri edi. Buni sezgan Din Gouer ayolni ham, uning xushtori Yuy Ichni ham otib o'ldiradi. O'zini qotillikda aybdor sezgan Din Gouer qamalishidan oldin o'g'lini ko'rishni istaydi. Xayoliga yon-atrofdagi hamma uni kuzatayotgandek tuyuladi. U tuzoqqa tushgan edi. Yon-atrofidagilarning barchasi maxsus agentlar edi. U tuzoqdan bir amallab qochib qutiladi va motosiklda ko'ldan o'tayotganda halokatga uchraydi va o'ziga kelganda o'rmondaligini ko'radi. U o'rmonda o'zini "xitoy qirol Liri" deb ataydigan qariyaga duch keladi. U vino ishlari bo'yicha professor bo'lib, odam go'shtini iste'mol qilgan Szin Ganszuanni lanatlaydi. Szin Ganszuanning yodga olinishi Din Gouerning qalbida o'z ishiga ma'suliyat hissini oshiradi. U hurmatli Syuning oldiga borganida uning kalamushlar tomonidan g'ajib tashlangan murdasi ustidan chiqadi. Tergovchi kalamushlarga o'q uzadi lekin o'qlar murdaga tegadi. Endi uning haqiqiy o'limi sababini aniqlashning iloji yo'q edi. Uni uchinchi qotillikda ham ayblashlari mumkin edi. O'g'lining yoniga shoshayotgan tergovchi odam go'shtini yeyayotgan Szin Ganszuan, Yuy Ichi va haydovchi ayolni ko'radi. Ular tergovchini yonlariga chaqirishadi. Din Gouer ularning yoniga borayotganda o'raga tushib ketadi va cho'ka boshlaydi.

Romanining tugallasnishidan ko'ngli to'lmagan Mo Yan Jiuguoga tashrif buyuradi. U o'z romaniga yangi yakun izlaydi. Yuy Ichi Mo Yanni shohona kutib oladi. Bu yerda Mo Yan vino ishlab chiqarish mutaxassisining o'z ishini tashlab, shahar komitetining targ'ibot va tashviqot bo'limida faoliyat yuratayotganligi haqida xabar topadi. Li Idou esa Mo Yanning asar qahramonlari o'zining xotini va qayonasiga o'xshamasligini aytadi. U yozuvchi sharafiga kata banket uyushtiradi.

Banketda targ'ibot bo'limi boshlig'ining o'rinbosari Szin ham ishtirok etadi. U odamxo'rga sira o'xshamasdi. Banket ayni qizigan paytda mer o'rinbosari Van xonim paydo bo'ladi va Mo Yan uni sevib qoladi.

Ko'rinadiki, badiiy adabiyotning mavzui va maqsadi orasida uzviy bog'liqlik mavjudligi sababli yozuvchi o'z bilimi va qarashlari nuqtai nazaridan aks ettirgan narsa-hodisalar, his-tuyg'ular, o'y-fikrlar xitoy adabiyotining mazmuniga ham kiradi. Mo Yanning fikrlari badiiy mazmunni vujudga keltirishga katta ahamiyatga ega. Asarda tasvirlangan hodisalar va ifodalangan g'oyalar uning mazmunini tashkil etadi. Man shu ikki tomon, ya'ni aks ettirilgan hodisalar va yozuvchi g'oyalari uzviy birikib ketib, kitobxonning qalbini larzaga keltiradi. Mo Yanning fikricha, agar asarda nimalardir tasvirlansa-yu, ular vositasida qandaydir fikr ifodalanmasa, aks ettirilgan narsa-hodisalar kitobxon uchun ma'nosiz bo'lib qolar edi. Aksincha, asarda yozuvchining o'y fikrlari, mushohadalari mavjud bo'lsa-yu, muayyan hayotiy hodisalardan keltirib chiqarilmasa, ular kitobxon uchun mavhum, ishonilishi qiyin quruq g'oyalar bo'lib qoladi. Ma'lumki, voqelikni obrazli aks ettirish alohida shaxslarda, hodisalarda, muayyan his-tuyg'ularda hayotning umumiy, qonuniy tomonlarini ko'rsatishni taqozo qiladi. Mo Yan yaratgan timsollar buning yaqqol isbotini ko'rsatdi. Mo Yan yaratgan obrazlarga xos birinchi xususiyat, uning jonli va aniqligi, o'ziga xos belgilarga boyligidir. Ikkinchi xususiyat shundan iboratki, Mo Yan ularda takrorlanmas umumiy tipik belgilarni mujassamlashtiradi. Bu xususiyatlar esa uning kitobxonga ko'rsatadigan ta'siri qudratini oshiradi va yozuvchi o'ylab yurga to'qib chiqargan narsalarni gavdalantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Fikrimizning dalili sifatida Mo yanning "Sharob mamlakati" asaridagi tergovchi Din Gouer timsolini eslaylik. Biz yuqorida bergan parchada ifodalangan chizgilar shahar va odamlar qiyofasini, unda sodir bo'lgan o'zgarishlarni tasavvur qilish imkonini beradi. Ba'zi hollarda yozuvchi hayotni o'zgarishi va uning qonuniyatlari mohiyatini anglab yetishi

natijasida ongida muayyan g'oyalarni tug'iladi. Biz buni uning Li Idou bilan bo'lgan suhbatlarida yaqqol ko'ramiz. Shundan so'ng yozuvchi o'sha g'oyalarni kitobxonga yetkazish uchun mos keladigan hayotiy xodisalar, insoniy xarakterlar qidirib topadi. Asardagi badiiy to'qimalar ham kata hayotiy haqiqatni mujassamlashtirishga muvaffaq bo'ladilar. Mo Yanning qahramonlari hayotda shunday fe'l-atvorli shaxslar tasvirlangan sharoitda qanday harakat qilsa, o'ylasa, hissiyotga berilsa, xuddi shunday fikr yuritadilar, harakat qiladilar, xuddi o'shanday hislar bilan yashaydilar. Mo Yan o'z timsollari yordamida hayot mohiyatini ochib bergan va tasvirlash mahorati bilan kitobxonni ishonтира olgan yozuvchidir.

Demak, bundan chiqadigan xulosa shuki, badiiy obrazda ma'lum daavrning eng ilg'or ongi xuddi tomchida quyosh aks etgani kabi jonli, to'laqonli vaq hissiy bir tarzda aks etib turishi, yozuvchi o'zi yaratgan obrazning hissiy mazmunini zamona ruhi va talabiga mutanosib bir tarzda shakllantira bilishi lozim.

Chinakam iste'dod egalari hamma vaqt shunga intilib kelishgan.

2.2. “Katta ko'krak, keng orqa” asarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari

Atoqli xitoy adibi Mo Yanning 1996-yilda yaratgan yangi kitobi “Katta ko'krak, keng orqa” deb ataladi. Mo Yan bu asarini o'z ijodining gultoji hisoblaydi. Kitob ona qalbi qudratining cheksizligini madh etadi. Asar qahramoni oddiy dehqon ayoli Shangan Ludir. U milliy an'analarning qiymatini qadrlaydigan dindor ayol. U o'ta og'ir insoniy sharoitlarda o'zining 8ta farzandi va nevaralarini bundan tashqari, bir nechta – 3ta tashlandiq bolalarni boqadi va tarbiyalaydi. Lekin ularning ko'pchiligini o'limdan asrab qolishga qurbi yetmaydi. “O'lish oson, yashash esa qiyin” deydi u. Har doim Xudodan barcha ofatlar va balolar o'z boshiga yog'ilishini so'raydi. Uning uchun bolalari tinch va xotirjam bo'lsalar bo'lgani.

«Bu kitob hattoki uning muallifi Mo Yan uchun ham juda noodatiy asar, aynan shu noodatiyligi uchun men romanning tarjimasiga kirishdim. Bu sof reklama uchun yurish bo'ldi – bizda xitoy mualliflarini juda oz bilishganliklari sababli, ularga e'tiborni jalb qilish uchun shunday ishga qo'l urdim. Bu kitob jaranglashi kerak. Chunki u xitoy jamiyati urf – odatlarining nihoyatda o'tkir hajviyasidir, garchi asar 1993 yilda yozilgan bo'lsa-da, u hanuzgacha o'z mohiyatini yo'qotmagan», -deydi Yegorov RIA «Novosti» muxbiriga.

Kishi obrazini xarakterlaydigan bu konkret belgilar orqali Mo Yan personajni o'quvchi ko'z o'ngida yaqqol gavdalantiradi, unga nisbatan muayyan munosabat tug'diradi. Mana shu jihatlarning o'ziyoq, romanning g'oyaviy mazmuni va asar qahramonlarining xarakterini ochishda naqadar kata ahamiyatga ega bo'lgani ko'rinadi. Mo Yan ona obrazi ustida jiddiy ijodiy ish olib brogan. Bu roman xitoy adabiyoti tarixida yangi hodisa bo'ldi. Romanda mashaqqatli hayot, og'ir kursh, mag'lubiyat va muvaffaqiyatsizliklar hikoya qilinishiga qaramasdan yangi ijodiy metod romanning kompazitsion qurilishi va tilida ham o'z ifodasini topgan.

Asardagi voqealarning tasviridan Mo Yan turmushni yaxshi o'rganib, turmushdagi voqealar rivojini to'g'ri anglab yetganligi va o'z asarlarida buni to'g'ri aks ettirganligi ko'rinib turibdi. Bularning hammasi xitoy adabiyotining realizmnini egallash yo'lidagi Mo Yanning muvaffaqiyatlaridan darak beradi. Asar bo'limlari mazmun jihatdan bir-biridan farq qilsa ham lekin ular yaxlit bir mazmunda umumlashadi. Roman bo'limlarini uzviy birlashtirib turgan narsa ona obrazidir. Romandagi obrazlarga xarakteristika berishda qo'llanilgan vositalar o'quvchining achinishi yoki nafratini qo'zg'ashga kata ta'sir ko'rsatadi. Romanda peyzaj tasvirlari voqealar uchun bir fon. Qahramonlar ruhiy holatini ochishga yordam beruvchi vosita sifatida beriladi. Romanni o'qigan o'quvchida razolat va qabohatga kuchli nafrat uyg'onadi. Romanning g'oyaviy mazmunini o'sha davrda yashagan inson fojiasi, ijtimoiy tartiblarning adolatsizligi tasviri tashkil etadi. Bu

asar Mo Yanning realistic asar yaratish yo'lidagi dastlabki tajribasi edi. Yozuvchi roman qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlari bilan bir-birlaridan keskin farq qilishlarini ko'rsata olgan. Har bir obraz o'z xatti-harakati, xulq-atvori bilan kitobxon ko'z o'ngida yorqin gavdalanadi, xotirada o'chmas iz qoldiradi.

Asar badiiy jihatdan ancha pishiq. Adib uni ilg'or an`analar va o'zining boy ijodiy tajribasi asosida yaratgan. Mo Yan romanning ta`sirli bo'lishi uchun butun ijodiy mahoratini ishga solgan. Voqealarni sodda va lo'nda tasvirlagan. Unda bir oilaning ayanchli ahvoli juda obrazli ifodalangan.

O'quvchi ma`lum parchalarga razm tashlar ekan, butun fikr-u zikri hikoya qilinayotgan manzarani aniq qilib ko'z oldiga keltirishda bo'ladi. O'quvchi xayolan tasavvur eta boshlash oqibatida bunga erishadi ham natijada manzaradagi deyarli hamma narsani o'zicha tushunib, ularning mazmuni, g'oyaviy estetik qimmatlarini mustaqil ravishda his etaveradi. Tasvirlovchi esa ularni mumkin qadar xolis turib, o'z munosabatini yashirgan holda tasvirlaydi. Biz bu asarda chinakam obrazlilik namunasini ko'ramiz. Chunki yozuvchi qahramonining kim, qanaqa odam, boshiga qanday musibat tushgan-u, ana shu vaziyatda kimga qanaqa muomalada bo'lgani va nimalar qilgani haqida ma`lumot berib o'tirmaydi. Aksincha, to'g'ridan-to'g'ri qahramonning o'sha ondagi ruhiy holatini tasvirlab qo'ya qoladi. Yozuvchi o'z qahramoni xarakterini yaratar ekan uning shakllanishiga xizmat qiladigan hamma omillarni hisobga oladi. Faqat nasl-nasab, tarjimai hol, davlatning ijtimoiy tuzumi, tarixiy davrlar, xalqning madaniy taraqqiyot darajasigina emas, balki, o'tmish madaniyati yutuqlari, insonning aqliy taraqqiyot darajasi va boshqa ko'pgina omillar Ona timsolining shakllanishiga muayyan ta`sir o'tkazadi. Demak, voqea va xarakterning mantiqiy kuchi tasvirlanayotgan hayot materialiga bog'liq bo'lmay, ko'proq yozuvchining badiiy uslubiga va iste`dodiga bog'liqdir. Asarda syujetning asosi ona hayotida ro'y bergan holat, uning taqdiri, hayot yo'li tarzida namoyon bo'lgan. Asardagi hamma

komponentlar bir maqsadga bo'ysundirilgan, natijada xitoy adabiyotida realism metodini to'la asoslab bergan yetuk asar vujudga keldi. Asarda obrazlar sistemasi haqida gap ketar ekan, asar orqali adib aytmoqchi bo'lgan ma'no avvalo, obrazlarda mujassamlashgan. Bu jihatdan bosh qahramon masalasi muhimdir. Chunki asar ma'nosi bosh qahramon – ayol obrazi orqali ifodalanadi. Shu nuqtai nazardan, asarning yozuvchi xayolida tug'ilishidan boshlab to variantlar ustida ishlab, e'lon qilgunga qadr yozuvchini band qiladigan asosiy masala ona obrazi orqali ifodalanadigan ma'nodir.

Asarda onaning favqulotda go'zal qizlari voyaga yetgach, birin-ketin onani tashlab ketishlari va siyosiy kompaniyalarda falokatga uchrashlari tilga olingan. Ona o'zining barcha umidlarini uzoq kutilgan yagona o'g'li Szin Tunda ko'radi. U esa irodasi o'ta bo'sh bo'lib, undan hayotda biror narsani umid qilishning o'zi bo'lmasdi.

Asarda diqqatni jalb qiladigan qahramonlar juda kam (Sima Ku, gung Sun), ijobiy qahramonlar esa bitta ham yo'q. Shuning uchun asar bosilib chiqqach katta tanqidga uchraydi. Bir xitoy adabiyotshunosi esa, "Har bir xitoy ziyolisida kichik Szin Tunni ko'rish mumkin"ligini e'tirof etadi. Asarning tasvir predmeti ayoldir. Buyuk mutafakkirlarning fikricha, ayollar tasviri Qadim Yunon yozuvchilari orasida ham adabiyotning asosiy vazifasi deb tushunilgan. Shuning uchun Mo Yan o'z kechinmalarini izhor etganda ham, boshqalarni tasvirlaganda ham bosh vazifa qilib inson tasviri, uning ichki dunyosini ochib berishni oladi.

Jahon adabiyoti tarixida bir oqim o'rniga kelgan ikkinchi oqim albatta, inson tasviri vositalariga yangi fazilatlar qo'shadi. Hayotiy haqiqatga bo'ysunish realist yozuvchi uchun qonun ekanligi "Katta ko'krak, keng orqa" romani atrofida bo'lib o'tgan munozaralar chog'ida ham esga olingan edi. Bundan tashqari Mo Yan asarning haqqoniyligini, ma'rifiy ahamiyatini yanada oshirish uchun ham hayotning o'quvchi uchun qiziq bo'lgan hamma tomonlarini qamrab olishga

tirishadi. Asar mazmuniga xos xususiyatlaridan yana biri uning yangi va originalligidir. Har bir katta va kichik asarda bo'lgani kabi Mo Yanning bu romanida ham shu vaqtgacha adabiyotning tasvir doirasiga kirmagan hayotiy material va tilga olinmagan g'oyalarning mavjudligi e'tiborga loyiqdir.

Mo Yan bu asari bilan Onani, umuman ayolni madh etmoqchiligini, uni inson tabiatida yuqori o'rin tutishini aytadi. Asarda o'tmish va bugun, yaxshilik va yovuzlik mahorat bilan tasvirlangandir. Mo Yan har bir romanida o'zining yangi qirralarini ochadi. Bu holat esa muallifning chuqur falsafasini baholay olish uchun uning bir nechta asarlarini o'qib chiqishga to'g'ri kelishini taqozo etadi. Mo Yan ijodi – haqiqiy adabiyot. U hech kimni befarq qoldirmaydi. Asarning ayrim obrazlarida favqulotda ahamiyatga ega bo'lmagan, lekin inson mohiyatining asosiy muayyan tarixiy xususiyatlari umumlashtiriladi. Ular bilan tanishish natijasida biz kishilarning turmush tajribasi jarayonida shakllangan turli-tuman chinakan xususiyatlarini ham, turli ijtimoiy sharoitlardagi odamlar taqdirini ham tasavvur eta olamiz. Chunki har bir obrazda mushtarak umumiy belgilar alohida, takrorlanmas xususiyatlar tarzida yuzaga chiqadi. Mo Yan singari chinakam realist san'atkor to'qib chiqarilgan idealni emas, balki muayyan ijtimoiy guruhdagi kishilarning haqiqatdan ham mavjud, muhim belgilarini ko'rsatadi. Obrazlarning bunday mukammalligiga realizm o'zining muhim bir o'ziga xos qonuni tufayli erishadi. Muallifning asosiy g'oyaviy maqsadi bilan belgilanadigan va o'zaro bog'liq hodisalar, manzaralar, vaziyatlar, shaxslar, his-tuyg'ular hamda fikrlarning murakkab tarzda uzviy birikib ketishi sifatida namoyon bo'ladigan Mo Yan asarlaridagi ichki yaxlitlik ko'zda tutiladi. Mazkur yaxlitlikni aniq tasavvur qilmay va uni tashkil etuvchi unsurlarni bilmay turib Mo Yan asarlarini to'g'ri tushunish qiyin. Yozuvchi asardagi salbiy shaxslarning va ular xarakteridagi muhabbatga nisbatan noto'g'ri munosabatning mavjudligi sabablarini ham ochib beradi. Bu noto'g'ri fikrlarni tashuvchilar bilan tanishgan kitobxon qonuniy ravishda ularning

jamiyatimizda tutgan o'рни va istiqbili qanday degan savol beradi. Mo Yan esa chuqur badiiy tahlil orqali bunday salbiy qarashlar va uning sabablari qanchalik yashovchan va qanchalik kuchli bo'lmasin, oqibatda mag'lubiyatga mahkumdir, deb javob qaytaradi.

Realizm metodining bosh xislati – hayotning butun yalang'ochligi va haqqoniyliги bilan qayta tiklashdir. Bu qonuniyat adabiyotning tug'ilishidanoq paydo bo'lgan bo'lib, uning tarixiy rivojlanish taraqqiyoti davomida to'xtovsiz tarzda sayqallashdi, yangi-yangi xususiyatlar dunyoga keldi, tobora boyib takomillashishda davom etmoqda. Mo Yan romantizm bilan doimo bahslashib, uni ham boyitib, undan ruh olib, birgalashib bir maqsadga yetaklashga harakat qildi. Mo Yanning fikricha, adabiyot tarixi davomida romantizmning ham, realizmning ham barcha oqimlari hamma vaqt ijobiy natijalarga olib kelgan emas. Jumladan, naturalism oqimi – hayotni o'ta yalang'och va butun tafsilotlari bilan ikirchikirgacha tasvirlash orqali ta'sirchanlik xususiyatini muayyan darajada yo'qotgan bo'lsa, sentimentalism oqimidagilar hayotni tasvirlashda aql-idrokdan his-tuyg'uni ustun bildilar, uning musaffoligini yagona mezon darajasiga ko'tardilar; xo'rlanganlar, jabrdiydalar, jafokashlar, baxtsizlar, nochorlarning ideal obrazlarini yaratdilar va shu bilan hayotning bosh lokomotivi – kurashchanlikdan, yaratishdan ma'lum darajada uzoqlashdilar. Bunday holat tabiiy - izlanish, o'sish, taraqqiyot yo'lidagi yutuqlar va kamchiliklarning bo'lishidir. Romantizm va realizm qudratining turli darajadagi, go'yo dengiz qudratidan hosil bo'lgan ulkan hayotbaxsh yoki halokatli to'lqinlaridir.

Realizm ijodiy metod sifatida ijodkorga hayotiy haqiqatni to'la va mukammal tasvirlash, uni badiiy umumlashtirish imkonini beradi. Realizm ijodiy metod sifatida tarixiy xarakter kasb etadi. Chunki u muayyan bir nuqtada qotib qolmay, balki ijtimoiy hayot, inson ongining yuksalishi bilan bog'liq holda o'sib, rivojlanib boradi. Shuning uchun ham realizm tarixini tadqiq etishda adabiyotning tarixiy

davriga qarab nomlanadi. Realist yozuvchilar ijodida davrning asosiy ziddiyatlari hayotning fojaviyligi, hayotda antigumanizmning yetakchilik qilishi to'la-to'kis aks etadi. Mo Yan ham realist yozuvchi sifatida jamiyatning yaramas illatlarini tanqid qildi. Uning ijodida inson va muhit masalasi yetakchi mavzuga aylandi.

Mo Yanning ta'kidlashicha, insonparvarlik, erkin va ozod hayot, baxt va tinchlik uchun kurash – insoniylik romantizmning ham, realizmning ham bayrog'idir.

Faqat realizm inson va jamiyat hayotini real (aniq) va rost tadqiq etish yo'lidan bordi. Realizm kishilarning harakatlari va hislari ehtirolarning yoki ilohiy irodaning oqibati emasligi, balki ular real sabablar, aniqrog'i, moddiy sabablar bilan tayin etilishini tushuna boshlagan paytda paydo bo'lgan. Bu tushuncha eng qadimgi davr kishilarida ham bo'lganini fan isbotlamoqda. Tarixda shaxs va jamiyat orasidagi ijtimoiy munosabatlarni bugungidek badiiy ta'sirchan va haqqoniy aks ettirish darajasi bo'lmaganlaigi ayon, lekin ayni paytda, bugungi darajaning yuzaga kelishida o'tmishdagi realizm poydevor bo'lgani ham haqiqatdir.

Realizmning estetik prinsiplaridan yana biri hayot voqea-hodisalarini haqqoniy detal va tafsilotlar vositasida tipik xarakterlarni tipik sharoitda tasvirlashdir. Ana shu tasvir asosida kishilik jamiyati taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan ijtimoiy-ma'naviy muammolar turishi, ular badiiy umumlashtirilishi, tipiklashtirilishi zarur.

Ko'rinadiki, realist-san'atkor hayot qa'rida yotgan haqiqatni kashf etuvchi, uning ko'p qirrali va qarama-qarshi tomonlarini ro'yi rost ochuvchi, uni tadqiq va tahlil qiluvchi xislatga ega bo'lishi kerak; hayotning obyektiv manzarasini xolis tasvirlovchi yozuvchi bo'lishi lozim. Bu realizmning bosh talabi, uning mohiyatidir. Hayotga yaqinligining, romantizmga teskari ekanligining yaqqol ko'rinishidir.

Romantizm va realizm metodining barcha xususiyatlari, haligacha voqe bo'lgan emas. Shundan bo'lsa kerakki, hech kim ularga mukammal ta'rifni ham bera olgani yo'q.

Bu asoslardan ko'rinadiki, Mo Yan asarlari doimo xalqchil bo'lgan. Chunki unda, birinchidan, xalq ruhiyati, umid-armonlari, orzu-istaklari o'z ifodasini topadi. Ikkinchidan, shu ruhiyat har bir qahramon ruhiyatida o'z aksini topadi. Uchinchidan, bu asarlar barcha uchun tushunarli til va uslubda soddalik bilan yoziladi. Mo Yan asarlarida har bir shaxs o'quvchi uchun notanish tanishdir. Ularda hech bir tasodifiy va ortiqcha narsalar yo'q. hamma qismlar butunga bo'ysunadi. Hammasi bitta maqsadga yo'naltiriladi, hammasi birlikda yaxlitlikni maydonga keltiradi. Demak, umumlashmadan individuallik, individuallikdan umumlashmalik tug'ilgandagina, yaxlitlik vujudga kelgandagina obrazlar betakrorlikka erishadi.

Mo Yan obraz yaratishda tasavvur va aqlning ishtirokiga tayanadi. Uning fikricha, ikkala tomon bab-baravar tamoyilga ega bo'lgandagina to'g'ri yo'l topilgan bo'ladi. Demak, aql tasavvurning maslahatchisi bo'ladi. Adabiyotda har bir yozuvchi o'zi uchun tanqidchi ham hisoblanadi degan gap bor. Shuning uchun bir vaqtning o'zida ham ijod qilish , ham nazorat qilish hodisasini asosli deb bilamiz. Aytmoqchimizki, yozuvchi tasvirlanayotgan voqelik ichida, qahramon shaxsida yashar ekan u hech vaqt o'zligini yo'qotmasligi kerak. Mo Yanda personaj yuragini o'z qalbiga joylab olmoq san`ati , inson ruhiyati, his-hayajoni va iztiroblarini tasvirlay olish qudrati bor. Mo Yan hayotda mavjud bo'lgan zamondosh shaxsga tayanib obraz yaratar ekan, albatta barcha unsurlarga tayanadi. Agar badiiy obrazni jonli organism deb faraz qilinadigan bo'lsa, prototip shu organizmning skeleti, badiiy to'qima uning eti, estetik ideal esa qoni, joni. "Sharob mamlakati" asarida Mo Yanning sharob tayyorlash bo'yicha mutaxassis Li Idou

bilan bo'lgan suhbatini fikrimizning yaqqol dalili bo'la oladi. Bu obrazda ro'yi rostlik, chinlik yorqin ifodasini topgan.

Mo Yan asardan asarga, yildan yilga yanada haqqoniy yanada badiiyoq asarlar yaratib bordi. Ma'lumki, har qanday ijodkor o'z davrining kishisidir. U davr bilan, yangiliklar bilan, tajriba bilan kamol topadi. Shu bilan birga ijodkor ham ba'zan adashishi, xato qilishi mumkin. Keyinchalik u bu xato kamchiliklarni bartaraf etib boradi, g'oyaviy-badiiy shakllanadi. Ijodkor o'zi tasvirlayotgan obrazlarni o'z dunyo qarashi, estetik ideali nuqtai nazaridan boshqarib boradi. Lekin bu hokimlikni badiiy ijodda hamma vaqt ham mutlaq narsa deb bo'lmaydi. Ayrim hollarda ijodkor o'zi tasvirlayotgan voqealar, davr va sharoitning ichki mantiqidan kelib chiqib, o'z xohishi va dunyo qarashiga qarshi borib qoladi. Buning isbotini biz tahlil qilayotganimiz "Sharob mamlakati" va "Katta ko'krak, keng orqa" romanlari misolida ko'rishimiz mumkin. Bunda adib obrazlar taqdirini voqealar mantiqi talabiga qarab hal etgan.

Yozuvchi o'z asarlarida bugungi jamiyatning taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan yangi g'oyalarni ifodalaydi. Bu g'oyalarni o'z zamondoshlari xarakterida gavdalantiradi. Mo Yan "Sharob mamlakati" va "Katta ko'krak, keng orqa" asarlarida bir-biri bilan uzviy bog'liq obrazlar tizimini, ma'lum bir guruhga mansub obrazlar galereyasini yaratgan. Badiiy asar qahramonlarini salbiy va ijobiy kabi turlarga ajratish mumkindir, lekin ular o'rtasiga Xitoy devorini qo'yish tamoman noto'g'ri. Chunki bitta obrazni realistik, epik, bosh, ijobiy, salbiy, tarixiy deb yuritaverish haqiqatga to'g'ri kelaveradi. Hayotda har qanday yaxshi insonning ham qusurlari, har qanday yomonning ham yaxshi xislatlari borligiga hech kim shubha qilmaydi. Shunday ekan "Katta ko'krak, keng orqa" asaridagi qahramonlarni faqat salbiy deb bir rangda tasvirlash mantiqan noto'g'ridir. Yozuvchi bu asar orqali zamonasining ichiga kiradi. Asardagi Szin Tun obrazi o'z hattharakati, xarakter xususiyati bilan asosan salbiy xislatlarni o'zida tashiydi,

kitobxonning nafratini uyg'otadi. Undagi hatti-harakatlarni jamiyatning tanazzuli desa ham bo'ladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, yozuvchining ijodini yoki uning ma'lum romanini psixologizmning ma'lum bir shakli deb baholash mumkin. Har qanday asardagi psixologizm tasvirida o'sha asarni yaratuvchi yozuvchining o'ziga xos psixikasi, imkoniyatlari ham namoyon bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan yondashsak, Mo Yanning romanlarida xarakterning qirralarini tahlil etish yetakchi psixologik shakldir. Yana bir haqiqatni aytish lozimki, Mo Yan inson qalbini kshf etish mahoratini batafsil ochib beradi. Asrni o'qir ekanmiz, biz buni Shanguan Lu timsolida yaqqol ko'ramiz. Ko'rinib turibdiki, romanning yuzaga kelishida yozuvchining ayrim o'rinda o'z ko'zi bilan ko'rganlari, kuzatgan voqealari, xotirasida o'chmay iz qoldirgan o'tmish va bularni aytish uchun yetarli tajriba to'plaganligi asos bo'lgan. Asardagi odamlarning o'zaro munosabatlari tasviridan hayotning yaxlit, bir butun manzarasi gavdalanadi. Darhaqiqat, Mo Yan asarlarida badiiylkni vujudga keltiruvchi mavzu va g'oya, obraz va xarakter, sujet va kompozitsiya badiiy til va uslub kabi vositalar betakror tarzda uyg'unlashadilar va har safar ham jonli bir vujudni dunyoga keltiradilar. Uning asarlarida hayot parchasi yozuvchi dunyo qarashi va salohiyatiga bog'liq anglashiladi va to'ldiriladi. Demak, ularning mazmunidan muallifning hayotni qanday tushunishi, uni qanday baholayotganini anglash mumkin. Asardagi tasvirlarning barchasi dilni xira qiladigan darajada xunuk , qahramonlarda hech qanday oqilona fikr, hech qanday oqilona maqsad yo'q. Lekin bu hodisalar zamirida nima yashiringan, ularning mavjudlik sababi qayerda – masalaning mohiyati shunda. Xalq va davbrning milliy ko'rinishlari doimo aniq, tarixan muayyandir va har bir asarda ana shu ko'rinishlar ichidan tanlab olingan voqealar doirasi tasvirlanadi. Tasvirlanayotgan ijtimoiy xarakterga yozuvchining g'oyaviy emotsional munosabati aks etadi. Ma'lumki , insoniyatga xos bo'lgan barcha fazilat-u qusurlar

adabiy mavzulardir. Tarixdan, o'tmishdan tasvir predmetiga material tanlash va shu asosda zamondoshlarning diqqatini qiziqtirgan eng zarur muammolarga javob izlash bosh xususiyat kasb etishini e'tirof etgan Mo Yan bu asarida tarixiy mavzuni ham yoritgan. Ya'ni yapon bosqini va komunizm qurish sharoitlari haqida so'z yuritgan. Mavzular qanday atalishidan qat'iy nazar hammasining asosida zamondoshlarning ko'nglini band etgan muhim masalalarga javob izlash va javobda umumbashariy dolzarb g'oyalarga targ'ib qilinishi talab etiladi. Mo Yan o'z asarlarida muayyan bir mavzuni tasvirlar ekan, bevosita shu mavzuning haqiqatini kashf qilish bilan ko'plarning diqqatini e'tibordan chetda qolayotgan muammolarga qaratadi. Demak yozuvchi doimo aniq maqsadni ko'zlab odilona hayotning yoqllovchisi, sudyasi bo'lib ish ko'radi.

Adabiy asar hayotni keng va chuqur, barcha tomonlari bilan tasvirlar ekan, unda asosiy mavzu va yordamchi mavzular bo'lishini taqozo etadi. Yozuvchining maqsadi, orzusi, haqiqati, adolati hamma vaqt asar qahramonlariga taqsimlanadi. Asarda asosiy mavzu onani madh etish bo'lsa, yordamchi mavzular yapon bosqini, farzandlar taqdiri kabilardir. Lekin yordamchi g'oyalarning hammasi ham oxir-oqibat bosh g'oyaga kelib tutashadi va bosh g'oyaning isbotiga, daliliga, bir butunligiga, ta'sirchanligiga xizmat qiladi. Asarning sujetida odamlarning o'zaro aloqalari, ular o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, simpatiya va antisimpatiyalar, umuman kishilar o'rtasidagi munosabatlar, u yoki bu xarakterning tarixiy rivojlanishi, tashkil topib borishi yotadi. Asar sujetini g'oyaviy mazmun boshqaradi. Unda qaltis va og'ir holatlar, shiddatli voqealar o'zligini namoyon qilgan. Asar sujetini harakatga soluvchi uning ta'irchanligini ko'lamini belgilovchi undur asardagi konfliktlardir. Mo Yan asarlaridagi konfliktlarni quyidagi turlarga bo'lish mumkin:

1. Psixologik (ruhiy) konflikt – qahramonlar qalbidagi hissiyotlar, tushunchalar, ojiz va kuchli jihatlar kurashi.

2. Ijtimoiy konflikt – asar qahramonlari bilan ular yashayotgan sharoit o'rtasidagi kurash.

3. Shaxsiy konfliktlar – bir-biriga qarama – qarshi xarakterlar, guruhlar o'rtasidagi kurash.

Mo Yanning psixologik konflikt yetakchi bo'lgan asarlari xitoy adabiyotining sifat ko'rsatgichi bo'lib yorqin iz qoldirgan. Mo Yan o'z asarlarida sayozlikka, bayonchilikka, bayondagi ezmalikka, takrorlarga yo'l bermaydi.

Mo Yan “Sharob mamlakati” romanida bosh voqea doirasi ichida unga g'oyaviy mazmun va kompozitsion jihatdan bog'lab, turli mustaqil voqealarni tasvirlash, ya'ni badiiy qoliplash usulidan ham foydalangan (Li Idou hikoyalari). Badiiy asarlarda har bir so'z muayyan “yuk”ni tashishi lozimligini bilgan yozuvchi doimo minglab so'zlar ichidan eng keragini tanlaydi. Ana shu so'zlar qahramon va sharoitning mazmuni, holati bilan chambarchas bog'lanishi va aniq estetik maqsadni voqe qilishi shartligini uqtiradi.

Adabiyotda g'oyaviy badiiy jihatdan yangilik yaratish jarayoni, mazmun va shaklni yangi imkoniyatlar hisobiga boyitish demakdir. Qisqasi, novatorlik yangi hayotiy munosabatlar in'ikosi, yangi his-tuyg'ular, yangi obrazlar, xullas, hammasi...

Bu sohada Mo Yanni xitoy adabiyotida o'ziga xos maktab yaratdi desak xato qilmaymiz. Mo Yan asarlarida hikoya qilinayotgan o'tmish voqealari bilan asar yaratilayotgan vaqt o'rtasida uzoq yoki yaqin muayyan bir masofa bor. Adib esa uni ustalik bilan bir-biriga ulab yuboradi. Uning asarlari hajman kata asarlardir. Tashqi ko'rinishi jihatdan ular ko'plab bo'lim va boblardan iborat. Buni birgina “Katta ko'krak, keng orqa” asari misolida ko'rishimiz mumkin: u yettita kitobdan iborat bo'lib, 800 dan ortiq betni tashkil qiladi. Romanchilik tajribasida bunday asarlar romanlar turkumi deb yuritiladi. Bunday asarlar namunasi sifatida fransuz adiblari Romen Rollanning o'nta kitobdan iborat “Jan Kristof” va Roje Marten dyu

Garning sakkizta kitobdan iborat “Tibo oilasi” romanlarini ham ko’rsatish mumkin. Bu asarlar hammasining markazida alohida bir shaxs taqdiri turadi. Shu shaxs xarakterining shakllanishi, rivojlanish jarayoni tasvirlanadi.

Ma`lumki, adabiyotshunoslikda pafos degan atama bo`lib, unda ijodkorning butun asarga singib ketgan ehtirosi ko`rsatiladi. U badiiy asarning emotsional asosi hisoblanadi. Mo Yanning “Katta ko`krak, keng orqa” asarida esa pafos yo`q. Bu asar syurrealizm – yuksak realizmning namunasi sifatida e`tirof etilgan. Unda muallif hayot voqea-hodisalarining mohiyatini , ichki dunyoni murakkab ramz va shakllarda , kutilmagan obrazlarda tasvirlagan. Unda simvolizmning asosiy yutuqlari, romantizmning kuchli bo`yoqlari jamlanganligi sababli fikr va tuyg`ularning zanjiri, ramzli va murakkab qirralari kashf etiladi. Syurrealizm jahoniy xislat kasb etgani uchun uning vakillarini turli adabiyotlarda ko`plab uchratish mumkin. Mo Yan ijodida inson tabiati, fe`l-atvori, munosabatlari oshkora gavidalantiriladi. Insonning tubanligini ham, buyukligini ham, istiroblarini ham, xavotirlarini ham, sevgisini ham, nafratini ham, mehr oqibati-yu razilligini ham, boringki, uning butun borlig`ini ochish bosh xususiyat sanaladi. Har qanday asar o`z davrining hukmron estetik qarashlari, muhitning bosh alomat va haqiqatlari bilan qoliqlangan bo`ladi. Garchi bu haqiqatni takrorlayotgan bo`lsakda, Mo Yan asarlarida ana shu qolip (davr mohiyati) ularga o`z nuqsini bosadi, aqidasini qoldiradi.

Mo Yan laureat bo`lishga qadar hyech qachon xitoyda zamonaviy adabiyotning eng mashhur yozuvchisi bo`lmagan esa-da, ulardan biri sifatida tan olingan. U bilan birga ulg`aygan avlod vakillari keyingi 30 yil mobaynida G`arb adabiyotidan ko`p narsalarni o`rgandi, Xitoy mumtoz nasriga xos bo`lgan g`ayritabiiy voqyealar tasviri bilan Ovrupo romantizmining uslub va shakllarini uyg`unlashtirib tajribalar o`tkazishdi, va adabiyotning an`anaviy mezonlarini tan olmaydigan o`zgacha bir adabiyotni yaratishdi. Mo Yan asarlari bu adabiyotning

ayni vaqtdagi cho'qqisi ekanligini tan olishdi.

Mo Yan asarlaridan ko'rinib turibdiki, adib insonparvarlikning o'zgarmas pozitsiyasi haqida yozadi. Uning ijodi Xitoy chegaralaridan chiqib, umuminsoniy qadriyatlarga murojaat qiladi. Yozuvchi hayot qiyinchiliklariga qarshi turib, shafqatsiz turmush voqeligida yashashga harakat qiladigan oddiy insonlar taqdiri haqida hikoya qiladi. Mo Yan amal qiladigan sabr-matонат va yengilmas ruhiyat hamma uchun ham yagona qolipga egadir. Bu – jamiki insoniyat tushunadigan til.

XULOSA

Zamonaviy xitoy adabiyoti va Mo Yan asarlarini o'rganish quyidagi xulosalarga olib keladi:

1. Davr va g'oyaning, jamiyat va odamlarning estetik ehtiyojlaridan kelib chiqib, davr qahramonining bugungi qiyofasi kashf etilgan.

2. Mo Yan asarlarida yangicha tafakkurga duch kelamiz. U hozirgacha erishilgan yutuqlar, tajribalar, saboqlarni umumlashtiradi va ularning cho'qqisida turib, adabiy nazariy qarashlarning kashfi, realizm jarayonining rivoji tamoyillari haqida mushohada yuritadi.

3. Muallif xitoy va qolaversa jahon adabiyoti adiblarining asarlariga manbalariga tayanib, ushbu tadqiqotlarini bunyod etdi – bu bunyodkorlikka muallifning barcha asarlari daxldordir.

4. Syurrealizm yo'nalishidagi “Sharob mamlakati” asari ancha ilgari Lu Sin tomonidan muhokama qilingan mavzu - “kannibalizm” madaniyatiga xos bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari ustidan kuladi. Mo Yan asarlari “hayotiy quvvatlarning portlashi” kabidir.

5. Mo Yan asarlarida tasvirlanayotgan narsa-hodisalar mohiyatini ochishda turli bo'rttirishlarga, kuchaytirishlarga yo'l berilgan. Kishilarning tashqi qiyofasini haqqoniy ko'rsatgani holda, ulardagi ayrim tasodifiy xususiyatlar ham ochib berilgan.

6. Mo Yan o'zining butun ijodiy yo'lida kichkinagina qishlog'idan tinimsiz ravishda tarixiy, madaniy, adabiy mazmun qidirdi. Mo Yanning qalami ostida chegaralar va millatchilik ruhi o'chirilib ketadi.

7. Bu yozuvchi o'zining xalqi haqida xushyoqmaydigan narsalarni yozadi. U barcha narsalarni o'z nomi bilan ataydi va aslini olganda uning barcha asarlari zamonaviy urf-odatlardagi o'tkir satiralarni ifodalaydi, mamlakatda nimalar sodir

bo'layotgani, oddiy xalq o'zini qanday his qilayotgani va shunga o'xshash holatlarni bayon qiladi.

8. Mo Yan asarlaridan ko'rinib turibdiki, adib insonparvarlikning o'zgarmas pozitsiyasi haqida yozadi. Uning ijodi Xitoy chegaralaridan chiqib, umuminsoniy qadriyatlarga murojaat qiladi.

9. Mo Yan asarlarida kishilarning tashqi qiyofasini haqqoniy ko'rsatilgani holda, ulardagi ayrim tasodifiy xususiyatlar ham ochib berilgan.

10. Tasvirlanayotgan har bir ijtimoiy xarakterga yozuvchining g'oyaviy emotsional munosabati aks etadi.

11. Mo Yan ijodida inson tabiati, fe'l-atvori, munosabatlari oshkora gavdalantiriladi. Insonning tubanligini ham, buyukligini ham, istiroblarini ham, xavotirlarini ham, sevgisini ham, nafratini ham, mehr oqibati-yu razilligini ham, boringki, uning butun borlig'ini ochish bosh xususiyat sanaladi.

12. Mo Yan ijod jarayonida o'zligini tanib, o'zgalarga hamdard bo'ladigan kishiga, xalq manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yadigan yetuk insonga aylanadi. Ana shu yetuklikdan tug'iladigan ilmini ma'naviyat kamoli uchun sarflaydi.

13. Mo Yan asarlari bir butun, yaxlit hodisa. Uni shunday tarzdagina o'rganganda uning ta'siri beqiyos mo'jizaga aylanadi.

14. Haqiqat borlig'icha namoyon bo'lishiga to'liq tasavvur bersin degan asosda har bir badiiy unurning asosiy vazifasini aniq tahlil qilishga intiladi.

15. Mo Yan ijodida realizm, syurrealizm, modernizm oqimlarining kurtaklarini ko'ramiz. Bu bir necha oqimlarning bayonidan ham ko'rinadiki, hech bir oqim hayot va inson tasvirining hamma jihatlarini qamrab ola bilmaydi. Inson haqidagi haqiqatlarning saboqlarini o'zidan keyingi oqimlar uchun uzatadi va ana shu saboqlar yangi bosqich poydevori bo'li, yangi oqimlar tarixida hali anglanmagan haqiqatlarning kashfi davom etaveradi.

16. Biror bir oqim hech vaqt yozuvchi iste`dodini o`lchovchi, baholovchi mezon bo`la olmaydi. U adabiy asarlarni bir-biridan farqlash, davrlar o`rtasidagi tafovutlarni ko`rsatish, aniqlash va belgilashning o`ziga xos mezoni sanaladi.

17. Mo Yan ijodi bilan tanishish uning asarlarini o`zbek tiliga ham tarjima qilish ustida qunt bilan ishlash yozuvchining ijodiy laboratoriyasiga yanada chuqurroq kirishga, uning ijod sirlarini aniq bilab olishga keng imkon beradi.

18. Xullas, Mo Yan jahon adabiyoti taraqqiyoti tarixidagi realizm oqimining turfa xil ko`rinish va qirralarini ro`yobga chiqargan .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma'naviyat” , 2008
2. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: “O'qituvchi”, 1995
3. Umurov H. Tahlil san`ati. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti, 1978
4. Umurov H. Badiiy ijod mo'jizalari. – Samarqand: “Zarafshon”, 1992
5. Normatov U. Janr imkoniyatlari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti, 1970
6. Umurov H. Adabiyot qoidalari. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2010
7. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. – Toshkent: “Fan”, 2004
8. Olimov M. Hozirgi o'zbek adabiyotida pafos muammosi. – Toshkent: “Fan”, 1994
9. Rasulov A. Tanqid, talqin, baholash. – Toshkent: “Fan”, 2006
10. Hamdamov U. Yangilanish ehtiyoji. – Toshkent: “Fan”, 2007
11. Adabiy turlar va janrlar (tarixi va nazariyasiga doir) . – Toshkent: “Fan”, 1991
12. O'zbek adabiyotida janrlar tipologiyasi va uslublar rang-barangligi. – Toshkent: “Fan”, 1983
13. Хузиятова Н. К. Мо Янь Духовная культура Китая (энциклопедия). В 6 т. Т. 3. Литература. Язык и письменность. М.: Вост. лит. 2008.
14. Федоренко П. Т. Китайское литературное наследие и современность. М.: Художественная литература, 1981.
15. 莫言出席诺贝尔奖颁奖仪式， 亚太日报， 2012年12月10日.
16. Nobelpriset i litteratur - Pristagarna. 瑞典学院. 2012.

17. 山东大学研究生导师莫言教授荣获诺贝尔文学奖. 山东大学. 2012.
18. Li-Hua Ying. Historical Dictionary of Modern Chinese Literature. The Scarecrow Press, 2010.
19. Sirojiddinov. Sh.S. Bag'rikenglik dinlarning ma'rifiy asosi. Toshkent-2010.
20. Musurmanov. E. Xitoy tili. I-qism.O'quv-uslubiy qo'llanma. SamDCHTI, 2013.
21. Федоренко. Н.Т. Китайская литература. М., 1956
22. Sirojiddinov Sh., Musurmanov E. Osiyolik "Nobelchi". // Zarafshon. 14.01.2014.№ 5
23. Алексеев В.М. Китайская классическая проза. - М., 1988
24. Алексеев В.М. Труды по китайской литературе. – М., 2003.
25. Бычкова Т.А. Культура традиционных обществ Китая и Японии. Культура Китая. Китайская проза и поэзия. – М., 2003.
26. История Всемирной литературы. (В девяти томах.1-8 т.) М.: Наука, 1984.

Internet saytlari

1. http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE_%D0%AF%D0%BD%D1%8C
2. <http://www.snob.ru/selected/entry/58649>
3. <http://moyan.ru/>
4. <http://lib.rus.ec/a/14436>
5. http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2013_11/Content/Publication6_985/Default.aspx
6. <http://www.labirint.ru/reviews/goods/375572/>
7. <https://www.dom-knigi.ru/book.asp?Art=438887&CatalogID=0>

8. <http://ihavebook.org/books/281237/bolshaya-grud-shirokiy-zad.html>
9. <http://magazeta.com/tag/mo-yan/>
10. <http://r.gbtimes.com/zhizn/hudozhestvennyy-perevod-s-kitayskogo-literatura-politika-rynok>
11. <http://www.mucbs.ru/index.php/pochitaem/lit-konkursy-i-festivali/242-kitajskij-pisatel-mo-yan-poluchil-nobelevskuyu-premiyu-po-literature>
12. <http://old.lgz.ru/article/20525/>
13. <http://ziyonet.uz/uzc/library/libid/100000>
14. <http://ziyonet.uz/uzc/library/libid/102000>
15. <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le5/le5-2281.htm>
16. <http://www.legendami.ru/bod/China/main.htm>
17. <http://www.cntv.ru/2012/12/12/ARTI1355278292509742.shtml>
18. <http://izbakurnog.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st078.shtml>
19. http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/KITASKAYA_LITERATURA.html
20. <http://www.livelib.ru/book/1000570729>
21. <http://www.newsru.com/cinema/11oct2012/nobel.html>